MIR FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROJ 6 GODINA I | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28098 | BEOGRAD, UTORAK, 23 MART 1948 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

O DELIMA, MERILU I KRITICI

Jovan POPOVIĆ

Naša današnja književnost ima izvestan opšti karakter, iako je jasno da se ono što nazivamo današnjom našom književnošću sastoji od stvaralačkih napora i ostvarenja pojedinih, osobenih, individualno određenih i različitih talenata u svakom od naših naroda. Njen je opšti karakter da ona u jačim ili slabijim umetničko-individualnim izrazima odražava, zasad ma i fragmentarno, našu revolucionarnu društvenu stvarnost, pokazuje dalekosežni preobražaj i preporod naših naroda u iz osnova izmenjenim uslovima. Uglavnom, naša književnost to više čini po motivima i inspiraciji nego po već uspelom otkrivanju dubljeg smisla tog procesa. Možda je pomalo i apstraktno govoriti o našoj književnosti uopšte, ne obazirući se svaki put na određene književnike s kojima se u našoj književnosti već računa kao sa sposobnim za ostvarenje većih dela (vaspitavanje književnog podmlatka je već perspektivni zadatak.) No može se s pravom reći da je naša današnja književnost, s onim književnicima koji se u njoj ističu i onim ostvarenjima koja pretstavljaju stvarne uspehe, postavljena uglavnom na zdrave osnove, da je bliska narodu, da je narod traži, i da uglavnom po inspiraciji i stvaralačkom metodu odgovara našoj naprednoj društvenoj stvarnosti.

Ponekad se u dobronamernom zanosu govori kako je naša književnost postala takva tek od oslobođenja naovamo, u već ostvarenim novim uslovima, a da je ona do rata, u bivšoj Jugoslaviji, bila osuđena itd., nije služila narodu, itd. To je jedno od pogrešnih uopštavanja (a pravilna uopštavanja inače su potrebna i nužna za iskazivanje bitnoga). U bivšoj Jugoslaviji mi smo imali izrazitu naprednu književnost, koja je vršila ogroman uticaj na narod, i ona je, uprkos sputavanju, proganjanju i smetnjama od strane protivnarodnih režima, bila najznačajniji deo naše predratne književnosti, ako bi se uopšte mogla uzeti kao celina. Iz predratne književnosti već danas je mnogo šta mrtvo. A napredna književnost ne samo što je stvorila izvesne osnove za dalji razvitak naše književnosti u oslobodilačkom ratu i izgradnji nove zemlje, nego je dala i neke rezultate koji ostaju, a koji se ističu u književnosti između dva rata. Sem toga ne treba zaboraviti da su iz predratne književnosti u današnju našu književnost stvaralački živi prešli oni građanski pisci koji su imali zdravih realističkih gledanja i sposobnost da izražavaju ma i izvesne vidove stvarnosti.

Napredna književnost u našoj zemlji do rata ne samo što je imala velikog uticaja, nego je upravo ona nastavljala najbolje tradicije naše književne prošlosti. Nije danas ni najmanje neaktuelno istaći, da naša napredna književnost do rata nije bila ograničena na pojedine kulturne centre, da su napredni pisci svih naših naroda uzajamno sarađivali na istim časopisima i publikacijama Beograda, Zagreba, Ljubljane, Sarajeva itd., i prečišćavali zajedničke principe. Još manje treba zaboraviti da je naša napredna kritika, principijelna i naučno dosta solidna, pripremila put današnjoj našoj književnosti. Mnoga pitanja su već bila postavljena pa uglavnom ili delimično i rešena u principu. Već tada je zauzet pravilan stav protiv vulgarne tendencioznosti, protiv naturalizma isto kao i protiv raznih tobože levih pravaca dekadentnog formalizma.

U današnjoj književnosti kod nas svakako da još postoje rudimenti i rezidije one polumrtve građanske književnosti iz bivše Jugoslavije, iako se izrazito protivnarodna književnost izlučila iz nje. No oni više nisu karakteristični. Čak i kod nekih pisaca koji se do rata nisu hvatali u koštac s velikim pitanjima života i društva, danas se zapaža težnja da to čine.

Ako je naša današnja književnost — uzevši u obzir već izražene talente i ostvarene rezultate odnosno vidne napore — uglavnom zdrava, postavljena na živu našu stvarnost, rukovođena naprednim principima, da li to znači da u njoj nema i ostataka pa i uporišta dekadentnog formalizma? Ne znači. Tih ostataka ima, a naša književnost je ipak uglavnom na zdravoj osnovi narodnog života. Je li opravdano ne kritikovati, trpeti ostatke dekadentnog formalizma pod vidom naprednosti? Nije opravdano. Te su pojave tuđe našoj novoj društvenoj stvarnosti, životu naših naroda, duhu našeg preporođenog čoveka. A pošto takvih ostataka buržoaskih dekadentnih naklonosti i manira ima i kod nekih pisaca koji su kao ljudi, kao građani zaista napredni, zaista prijatelji a ne neprijatelji, utoliko je važnije ukazivati na to, jer se ponekad radi o talentima koji bi mogli da dadu mnogo ako bi se pravilno razvili. Na svima nama, književnicima, kritičarima, urednicima, leži velika odgovornost za razvitak naše književnosti, jer od naše književnosti očekujemo, zahtevamo mnogo, jer od naše književnosti narod-gospodar traži i zahteva mnogo, i jer naša književnost može i treba da igra vidnu ulogu na frontu kulture uopšte.

Mi snaga imamo. Možemo s pravom reći da ima i ostvarenja, makar ta ostvarenja dosad bila uglavnom u oblasti poezije i u proznim fragmentima. Isticati rezultate, ma i delimične, potrebno je, no suviše se lako zadovoljavati štetno je.

Jer ima još jedno pitanje koje ne smemo gubiti iz vida. Naš kriterij je porastao, porastao takoreći u narodnim razmerima. Naš kriterij je viši i stroži nego što je ranije bio, jer sva književna i umetnička ostvarenja upoređujemo sa onom veličanstvenom društvenom stvarnošću, s onim moralno i duhovno poraslim narodom koji književnost treba da izrazi. Naš kriterij je porastao i prema uobičajenim kriterijima u mnogim drugim zemljama, jer je prestala anarhoidna proizvoljnost, reklama, uzajamna pohvala itd. Od naše književnosti naše društvo zahteva duboki realistički zahvat, istinsku poetsku strast, a od naše kritike duboku principijelnost. A tu našu veliku stvarnost, taj veliki preobražajni proces koji je za nekoliko godina pokazao skokove što se inače ne dešavaju ni za vek, taj veliki preobražajni proces koji još traje i razvija se u perspektivi koju mi znamo, — teško je adekvatno izraziti. Vrlo teško. Zato je potrebno pomagati onima koji se zaista muče oko adekvatnog izraza stvarnosti, ali i ne zadovoljavati se poluuspesima ili prividnim uspesima. U književnosti ono što nije dobro — jedva postoji. Mi svoja ostvarenja ne merimo prema konvencionalnoj literaturi drugih zemalja, prema beznačajno važnim ličnim egzibicijama nekih stranih pisaca koje njihova javnost proglašava velikim, a još manje prema pojavama fosforescencije »duha« na društvenoj truleži. Naša društvena stvarnost je originalna, naši novi ljudi su osobeni, izvesni odnosi u našem društvu upravo su kod nas nastali i nama svojstveni, i naša književnost se mora prema tome meriti. Sami čitaoci mere dela iz oslobodilačkog rata prema stvarnosti oslobodilačkog rata, dela iz izgradnje socijalizma prema podvizima i heroizmu te izgradnje. Možda čitaoci ponekad zahtevaju više nego što je opravdano (bar u kvantitetu, možda prosečni čitaoci ponekad neopravdano traže potpuno poklapanje s njima poznatim činjenicama, — ali zahtev samih čitalačkih masa u osnovi je ne samo opravdan, nego je jedna od veličanstvenih činjenica naše nove društvene stvarnosti, upravo ta sraslost narodnih masa s književnošću. Književnik je danas kod nas uistinu povezan s ogromnim masama najrazvijenijeg dela naroda, tribun od koga se očekuje da da svoju ocenu, da izrazi stvarnost i potstakne na podvige.

Mi često govorimo o tome da naša književnost zaostaje za našom stvarnošću. To je tačno, ako se uzme naša književnost kao celina, i ako se meri prema dinamici, prema vrenju i snazi naše stvarnosti. No ponekad se u najboljoj nameri našim najboljim književnicima čine ne sasvim opravdani prekori. Očekuje se da roman nikne takoreći na licu mesta, da drama nastane u toku samih događaja. Ne mislim da treba pravdati princip »distance«, naime da je potrebna duža vremenska distanca za stvaranje većih dela. Ali potrebna je fiksacija, potrebna je koncentracija. Sama naša stvarnost je vrlo izmenljiva, a proces književnog stvaralaštva zahteva fiksaciju doživljaja i obrađivanje tih doživljaja. Književnik ne stvara ni iz žablje perspektive svakodnevne prakse, ni iz ptičje perspektive opšteg pregleda zbivanja. On mora da se koristi obema perspektivama, a mora pre svega da od doživljenog stvarnog materijala stvori svoje likove, razradi situacije i fabulu, da stvori nešto novo na osnovi činjenične istine, da mu ljudi dišu tako da osećamo njihov dah, da ono što oni misle, osećaju i čine, deluje kao pravi izraz onoga što jeste i što je bitno.

S pravom se kod nas ističe da još nemamo značajnijeg romana iz ovog značajnog perioda, da još nemamo značajnije drame. Činjenica je međutim da ima ljudi koji pišu i romane i drame, da se na konkurse javljaju stotine autora drama. Stvar je, međutim, takva, da može postojati stotine drama — a drame nema, da može postojati stotine romana — a romana nema. Na pozornicama nekih stranih prestonica igraju se nove drame za koje bi se kod nas s pravom smatralo da ne postoje, jer sličnih i kod nas ima, a ne postoje jer su književno slabe, kruto konstruisane, lažne ili frivolne. Prilično je preterano prebacivati »našoj književnosti« što još nije dala roman ili dramu recimo s Omladinske pruge. (Znam da čak ima napisanih i romana i drama, no još nisu potpuno sazreli). Preterano je prebacivati književnicima uopšte što svoje prve utiske o herojskim podvizima u izgradnji izražavaju nedovoljno konkretizovanim ushićenjem. Ako je to njihov prvi izraz, dobro je što su ga dali, pokazujući svoj odnos prema našoj stvarnosti. (I u našem listu je učinjeno takvo preterivanje u članku Vicka Raspora o almanahu »Na pruzi«). A često se u tim prekorima zaboravlja da je jedan deo upravo naših najaktivnijih književnika, koji najviše shvataju smisao zbivanja u našoj zemlji, uključen u čitav naš kulturnopolitički život, da nemaju uvek potrebne koncentracije za stvaranje većih dela, da su čak neki naši pesnici i pripovedači u isto vreme i kritičari, jer i kritika je brojno prilično slabo pretstavljena.

I o kritici se ponekad govori apstraktno uopšteno: kritika ne čini ovo, kritika čini samo ovo, kritika greši, itd. Imamo li mi kritike? Ako uzmemo najozbiljnije napise iz te oblasti, vidimo da je imamo, da je ona principijelna, da ukazuje na metodske nedostatke radi njihovog savlađivanja, da ukazuje put, da je bolja od predratne. Ona se ne javlja često, jer njeni pretstavnici nisu brojni. No nije kritika sve što izlazi kao kritika, i pogrešno je uopštavati sve napise kao »kritiku«. Tačno je to da je kritika kod nas sporadična, da jedva postoje diferencijacije između principijelno-teoretske, analizatorsko-ocenjivačke i tekuće, recenzentske kritike. Upravo ova tekuća, dnevna kritika najviše nedostaje, a ona ne bi smela biti manje principijelna ni manje ozbiljna od one esejističke, šire postavljene kritike. Zato što je tekuća, dnevna kritika, recenzija, retka, prebacuje se nekolicini kritičara većeg formata što oni ne zadovoljavaju i te potrebe u svim oblastima umetničkog života. A ozbiljnoj kritici neki nedovoljno izgrađeni pisci prišivaju i one slabosti koje pokazuje manje odgovorna recenzentska kritika.

Od sporadičnosti kritike, naime od toga što se ozbiljnija kritika ređe javlja, dolazi utisak da se ona javlja samo da bi »negirala«. Toga zaista ima. Nakupe se izvesne negativne pojave na koje treba ukazati, i izgleda kao da »kritika kao takva« ume i hoće samo da negira. Ustvari, vidimo da je u listovima i časopisima, kojih danas u Jugoslaviji izlazi više nego ikad, broj kritičara mali, a i u tom malom broju ima slučajnih kritičara koji još ne ocenjuju dovoljno značaj kritičkog oružja. To ne znači da naša odgovorna, da tako kažem merodavna kritika ne treba da kazuje kritičke ocene iz nekih obzira. Ona treba da kazuje te ocene. No činjenica je da je nama potrebna življa, češća kritika koja više prati pojave i brže reaguje, kritika koja ističe ono što je pozitivno i pomaže piscima da ispolje svoje još neiskorišćene ili pogrešno iskorišćene sposobnosti. Ne može se reći da takve stvaralačke kritike kod nas nema. Ne može se reći da kod nas nema pisaca koji veliki deo svog vremena posvećuju tuđim književnim radovima, čak na štetu svog vlastitog stvaralačkog rada. No može se i treba reći da kritika kod nas treba da bude češća, da ne čeka samo kad treba ukazati na nedostatke i štetne pojave, nego da više, češće, sistematskije ističe rezultate koji su već ostvareni, da stvaralački prati književno stvaralaštvo kod nas, koje sve više oživljuje i od manjih formi sve više prelazi na veće forme. A rezultata već ima.

Stogodišnjica mađarske revolucije

Mađarska nacionalna revolucija, koja je, posle februarske revolucije u Parizu i martovske u Beču, buknula u Pešti 15 marta 1848, najsvetlija je epizoda opštedemokratske revolucionarne borbe toga doba, a i herojski primer oslobodilačke borbe jednog naroda, tada opkoljenog kontrarevolucionarnim snagama a iznutra gušenog protivnarodnim feudalnim gospodarima u službi Beča. U poslednjim velikim jurišima na feudalizam, a u prvim probnim jurišima proletarija-

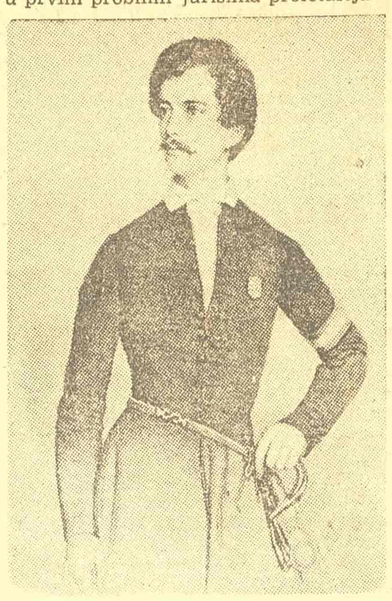

Šandor Petefi

Rad Mikloša Barabaša, Petefijevog savremenika.

ta Evrope na buržoasku reakciju, mađarska revolucija, koja je godinu dana kasnije krvavo ugušena ali čija moralna veličina tim slavnim porazom nije ugašena, bila je narodna po karakteru, iako je u vođstvu imala sitnoplemičke i buržoaske elemente. Ona je bila upravljena protiv čitave tadašnje evropske reakcije, protiv »Svete alijanse«, čija je tvrđava bio Meternihov sistem, i potresla je zaostali feudalizam, tako da posle njenog udara feudalizam više nije mogao mirno vladati.

Nacionalna u punom smislu, mađarska revolucija imala je ogroman međunarodni značaj, zato su je pozdravili svi napredni ljudi onoga doba, u prvom redu Marks i Engels, zato je ona »bila i ostala najslavnija stranica mađarske istorije, istovremeno jedna od najljepših stranica oslobodilačke borbe čovječanstva...« (Đilas).

Jedan od vođa te revolucije, veliki pesnik Petefi, čija je »Nacionalna pesma« 15 marta odjeknula kao poziv na ustanak, a koji je poginuo u poslednjim bitkama ustaničke vojske na šegešvarskom bojištu, gde je poražena vojska poljskog revolucionarnog generala Bema, znao je da je mađarska sloboda nerazdvojno vezana sa »svetskom slobodom«. Predviđajući svoju sopstvenu smrt na bojištu, a sluteći možda i mogućnost neuspeha revolucije, Petefi je znao da ta borba ne ostaje bez plodova, da ona ostaje jedna izvojevana etapa na putu ka potpunom oslobođenju.

Te četrdesetosme godine, kada su se dizali radnici kapitalističkih zemalja i porobljeni narodi Evrope, u svetsku reakciju, koja se okomila na mađarsku revoluciju, uvrstili su se i lažni pretstavnici srpskog i hrvatskog naroda Austrije, feudalni crkveni glavari. Sramota je ostala na banu Jelačiću i patrijarhu Rajačiću kao i na knezu Aleksandru, i već 1849 najbolji sinovi naših naroda znali su da je borba protiv ustaničkog mađarskog naroda umesto protiv Beča bila istoriski pogrešna bez obzira na to kako su se neke vođe mađarskog ustanka držale prema zahtevima austriskih Srba i Hrvata. Što smo to sami jasno tvrdili, što to nismo prikrivali ni pravdali, značilo je da jasno znamo šta je borba za slobodu, a godine 1941 narodi Jugoslavije pokazali su svim porobljenim narodima Evrope i sveta svojim primerom kako se vodi borba za slobodu i nezavisnost protiv ujedinjenih neprijatelja, protiv neprijatelja svih vrsta.

Stogodišnjicu mađarske revolucije Četrdesetosme proslavlja mađarski narod u slobodi, u nezavisnosti, u državi u kojoj izgrađuje svoju narodnu demokratiju, ostvarujući u savremenim uslovima zahteve Petefija i ostalih najdoslednijih boraca revolucije Četrdesetosme. Stogodišnjicu svog najsvetlijeg istoriskog čina mađarski narod proslavlja u najprisnijem prijateljstvu s narodima Sovjetskog Saveza, koji je omogućio Mađarskoj demokratski preporod, s narodima Jugoslavije, koji pomažu novoj Mađarskoj, sa susednim narodima na Istoku i Jugoistoku Evrope, a uz simpatije naprednih snaga ostalih zemalja.

Đerđ Lukač o živim tradicijama Četrdesetosme

Prilikom nedavnog boravka uglednog mađarskog teoretičara književnosti Đerđa Lukača u Beogradu, redakcija »Književnih novina« zamolila ga je da joj odgovori na nekoliko pitanja. Pitanja i odgovori glase:

Koje tradicije revolucije od 1848 žive danas u mađarskoj književnosti i ko su nosioci tih tradicija?

Kod ovog pitanja treba uzeti u obzir onaj veliki politički pritisak i ono ideološko unakažavanje koje je vladalo u mađarskoj književnosti od 1867 a kulminiralo u hortijevskom periodu. Veliki pesnik Endre Adi pokušavao je još pre Prvog svetskog rata da oživi tradicije Četrdesetosme, istinite, nefalsifikovane tradicije Petefija. Međutim, u periodu kontrarevolucije uticaj Adijev potpuno su unakazili — naročito Deže Sabo i Laslo Nemet — i snizili ga do desničarske demagogije. U doba kontrarevolucije pokušavali su narodnjački pisci da ožive tradicije revolucije: naročito treba istaći odličnu knjigu Đule Ilješa o Petefiju. Najveći revolucionarni pesnik mađarskog naroda u našoj epohi, Atila Jožef, neposredno se malo bavio Četrdesetosmom, ali je revolucionarno obuhvatna snaga njegove poezije bila podobnija od svih drugih da vrati u život na savremeni način obnovljene tradicije Četrdesetosme. Posle oslobođenja Mađarske, teoretičari Komunističke partije uneli su u svest javnosti ova pitanja, u prvom redu Jožef Revai sa svojim temeljnim studijama o Kelčeiu, Adiju, Petefiju i drugima. Zahvaljući njima i neprekidnom teoretskom i propagandnom radu Komunističke partije, danas se može reći da su u demokratskoj javnosti ponovo oživele tradicije Četrdesetosme, iako još do danas nismo mogli naići na neki prvoklasni književni izraz te obnove.

Kako se u današnjoj mađarskoj književnosti odražava pobeda narodne demokratije?

Tri godine protekle od oslobođenja ispunjene su delom književnim borbama i rasprama, delom borbom za izmenu takozvanog atencionalizma (tobožnjeg netendencioznog iščekivanja) kod znatnog dela pisaca. Ova borba danas je već prilično poodmakla, ali još se ni izdaleka ne može reći da je uspešno završena. Izrazito građanski pisci — čiji je najveći pretstavnik Šandor Marai — stoje na stanovištu emotivnog otklanjanja nove društvene stvarnosti. Oni to doduše ne kazuju otvoreno, ali se iz redaka njihovih napisa oseća da ih čežnja vuče natrag u neko konsolidovano buržoasko doba, pod kojim uglavnom podrazumevaju takozvanu francjozefovsku epohu pre Prvog svetskog rata, pa često čak i betlenovsku konsolidaciju smatraju kao željeno zlatno doba nasuprot narodnoj demokratiji koja se sve više razvija. U znatnom delu književnosti, počev od bespartijnih ali antifašistički nastrojenih pisaca pa do desnih socijaldemokratskih književnika i do desnog krila narodnjačkih pisaca, koje je često dolazilo u prilično tesan dodir sa fašizmom, — vladaju antipolitička raspoloženja. Ovi pisci tobože strahuju od uplitanja partija u književnost, od takozvane »dirigovane« književnosti. Oni smatraju — pošto veći deo njih nije služio fašizmu, čak je bio i proganjan, — da mogu da nastave književnost tamo gde su zastali, kao da dolazak narodne demokratije ne donosi nikakvu bitnu promenu ni u pogledu na svet, ni u držanju pesnika, ni u formi i sadržaju književnosti. Oko ovih pitanja vodile su se žestoke raspre u mađarskoj književnosti. Ove diskusije svodile su se većinom na pitanje umetničkog realizma, pri čemu su se, uglavnom, istinski pobornici demokratije izjašnjavali za realizam, a ravnodušni ili neprijateljski raspoloženi — protiv realizma. Ponavljamo, taj proces još ni iz daleka nije završen, ali se već danas može utvrditi da su mnogi dragoceni pripadnici mlade književne generacije za vreme ovih trogodišnjih književnih raspri odredili svoj stav i približili se shvatanju istinskog umetničkog realizma.

Ukoliko još žive ostaci raznih dekadentno-formalističkih pravaca u savremenoj mađarskoj književnosti i kako se napredna kritika bori protiv njih?

Ovo pitanje u najtešnjoj je vezi sa prethodnim. Kada sam govorio da znatan deo pisaca gleda na svaki način da zadrži svoj stav iz doba pre oslobođenja, u pitanju je bilo, u većini slučajeva, da se sačuvaju i nastave izvesni ostaci nadrealizma. Pisci i umetnici u ovom slučaju pali su kao žrtva jedne iluzije, naime, da pošto su ovi pravci u doba kontrarevolucije i fašizma bili izraz izvesnog nezadovoljstva, pa ih je reakcionarna kritika donekle i napadala, neki su pretpostavili da ti pravci u današnjim uslovima mogu imati neki levi, »revolucionarni« karakter. Oni ne primećuju da otklanjanje i bežanje od stvarnosti, koje se kao pogled na svet krije iza ovih umetničkih pravaca, vrlo lako prelazi pod uslovima narodne demokratije u direktno reakcionarni i kontrarevolucionarni stav ili, u najmanju ruku, postaje svesni ili nesvesni prikrivač pasivnog očekivanja. Kod nas je još ujesen 1945 moja knjiga o Balzaku (koja se pojavila i na srpskohrvatskom jeziku) izazvala prvu veliku diskusiju o pravcima u umetnosti. U toj diskusiji postavljeno je pitanje klasičnog, velikog realizma, a objavljen je rat kako dekadentnom formalizmu, tako i naturalizmu. Ove su se diskusije kasnije nastavile konkretno i sistematski, naročito u napredno-demokratskim časopisima (Forum, Čilag). One su se proširile i na likovnu umetnost, gde je položaj utoliko komplikovaniji što, s jedne strane, znatan deo

Trumanov sudija na poslu

Čuvenu francusku naučnicu Irenu Žolio-Kiri, koja je otputovala u Sjedinjene Američke Države kao gost Ujedinjenog antifašističkog komiteta, američke vlasti u Njujorku su uhapsile.

Sudija Venerstrum: — Pošto ste se borili za vreme rata protiv fašističkih zavojevača, a u doba mira ostali dosledna antifašistkinja, dokazali ste da ste krivi i ja vas moram uhapsiti.

Karikatura I. Lučeva

apstraktnih umetnika pripada naprednim političkim organizacijama i uveren je o povezanosti apstraktne umetnosti i društvene revolucije, a, s druge strane, što jedan deo naprednih realističkih umetnika nema smelosti da zauzme odlučan stav na strani realizma a protiv dekadentnog formalizma. Položaj je otežan i time što jedan deo mladih naprednih kritičara teoretski nije na potrebnoj visini, te svojim vulgarnim materijalizmom ponekad daje protivniku mogućnost odbrane. I pored svega toga frontovi počinju da postaju sve jasniji. Naročito je značajno što u toku diskusija protivnici često moraju da otkrivaju pravi društveni i politički sadržaj svojih pozicija. Tako su neki pobornici apstraktne umetnosti, tražeći da se prizna postojanje nekih nedostataka u narodnoj demokratiji, pravdali odvraćanje umetnika od stvarnosti i time odali ne samo svoje mešanje fašizma sa narodnom demokratijom nego i svoj reakcionarni stav. Ističem još jednom da je kod talentovanih pisaca mlade generacije uveliko počeo proces umetničkog, političkog i ljudskog raščišćavanja principa.

Kako se i u kojoj meri s velikom promenom koja se odigrala u Mađarskoj izmenio odnos umetnika prema publici i publike prema umetnicima?

Nalazimo se tek na početku tog preobraženog procesa. Nesumnjivo postoji interesovanje za istinsku književnost kod avangarde radništva i seljaštva. Međutim, dugo su teški ekonomski uslovi skoro onemogućavali radnicima i seljacima da kupuju knjige. (Knjige su u Mađarskoj još prilično skupe). Sem toga, neprekidna politička borba protiv reakcije veoma je usporila rezultate kulturne revolucije. Organizovanje biblioteka po preduzećima i narodnih knjižnica po selima, snabdevanje tih biblioteka knjigama — započeto je. Sada se vrši i reorganizacija školstva, uvođenjem nove nastave književnosti i umetnosti u školi i izvan škole. Književnost i umetnost, koje su usled pustošenja fašizma izgubile znatan deo svoje ranije građanske publike, još nisu našle pun odjek kod nove publike, koja se tek formira u narodnoj demokratiji. Razume se da nisu posredi samo takvi materijalni i organizacioni uzroci. Veliku ulogu igra i to što znatan deo politički i društveno naprednih pisaca još uvek piše takvim jezikom i bira takve teme koje nisu pogodne da steknu naročitu popularnost u najnaprednijem delu radništva i seljaštva. I u ovom pogledu treba ubeđivati pisce i umetnike da težnja za popularnošću uopšte ne znači spuštanje nivoa, da približavanje od Džojsa ka Tolstoju i u umetničkom pogledu znači uzdizanje a ne spuštanje. Kakve velike mogućnosti postoje za kontakt s publikom, pokazuje razvitak budimpeštanskih pozorišta koja se nalaze pod komunističkim rukovodstvom (Nacionalno pozorište, Madačevo pozorište) u poređenju sa građanskim pozorištima. Dok se ova poslednja neprekidno bore s krizom, za ona prva jedva se mogu dobiti karte. Istina, ova napredna pozorišta uspela su da organizuju publiku, ali taj organizacioni uspeh u tesnoj je vezi sa činjenicom da je u načinu i stilu igre ovih pozorišta realizam odneo pobedu nad formalizmom. Na veliku perspektivu toga razvitka ukazuje činjenica da peštanski radnici masovno idu na pretstave velikih klasičnih realista (Šekspira, Molijera i dr.) i istinskih društvenih kritičara novijeg doba. Uveren sam da će odlučni preokret u pravcu narodne demokratije, koji je već nastao, doneti Mađarskoj veliki polet i u ovome pogledu.

Kakav uticaj može imati kulturno zbližanje Mađarske i Jugoslavije na obe kulture?

Mislim da kulturno zbližanje može biti vanredno plodno za obe kulture. Kolikogod se razlikovalo društveno uređenje ovih dveju zemalja, kolikogod Jugoslavija prednjačila u izgradnji narodne demokratije, mislim da imamo toliko zajedničkih problema, da uzajamno kulturno uticanje može biti samo plodno. Dosada se na žalost, malo jugoslovenskih knjiga pojavilo na mađarskom. Ali, one su imale dejstva, a naročito je velika poema Ivana Gorana Kovačića »Jama« izvršila ogroman uticaj na mađarske pisce; čak i najrafiniraniji esteti smatraju da je od Remboa naovamo malo takvih pesama napisano. Ali ako želimo da se razvije ozbiljna kulturna uzajamnost, treba što pre da prevaziđemo sadašnje stanje uglavnom zvaničnih susreta pisaca. Treba organizovati da se značajna ostvarenja i jedne i druge književnosti što pre pojave u prevodu. A, pre svega, potrebno je organizovati uzajamno dopisivanje za listove i časopise. Ako uspemo dobro da organizujemo informacije o kulturnim i književnim pojavama i događajima, vrlo brzo mogu se razviti prisne i plodne kulturne veze između dveju zemalja.

Revolucionarna književnost kod Mađara 1848

Laslo GAL

U 1848 godini, koja je po rečima pesnika Petefija bila »zornjača naroda«, pored Pariza Februarske revolucije, Beča Martovske revolucije, istupa i Budimpešta i priključuje se frontu napredno-demokratskog pokreta Evrope. U toj revolucionarnoj situaciji u Evropi, mađarska revolucija jedna je od najsvetlijih pojava a pesnik mađarske revolucije Petefi jedan je od najizrazitijih pesnika »svetske slobode«.

Mađarska je tada već završila revoluciju svoga jezika. Ono što je u srpskoj i hrvatskoj književnosti izvršio Vuk Karadžić, u Mađarskoj su uradili Ferenc Kazinci (1759-1831) i pesnik mađarske himne Ferenc Kelčei (1790-1838).

Kazinci koji je uzeo vidnog učešća u duhovnom pripremanju revolucije od 1848, bio je član takozvane »grupe jakobinaca«, čiji je vođa opat Martinović. Uhvaćen zajedno s ostalim zaverenicima, Kazinci je 1794 osuđen na smrt, ali je pomilovan, i posle sedam godina robije pušten na slobodu. Ono što plemićka »grupa jakobinaca«, bez podrške narodnih masa, nije bila u stanju da sprovede na političkom polju u tadanjoj austriskoj provinciji Mađarskoj, izveo je Kazinci u mađarskoj književnosti — demokratizovao je po jeziku i duhu. Dotad mađarski jezik bio je samo jezik seljaka: aristokratija je govorila nemački, plemstvo latinski, a za narod nije bilo pisane književnosti.

I Ferenc Kelčei bio je revolucionar u svoje doba i u izvesnim okvirima. Velika je njegova zasluga što je prvi osvetlio uspomenu na revolucionarnog vođu mađarskog seljaštva Đerđa Dožu, koju su zvanični krugovi pokušali da okaljaju, i što je ustao protiv čudovišnog Verbecievog zakonika, kojim je mađarsko seljaštvo trebalo da bude obespravljeno zanavek.

Revolucija jezika približila je pisce i njihova dela narodu, probudila u narodu svest i upoznala široke mase sa vodećim naprednim idejama Evrope.

Prema rečima grofa Sečenjija, koji je zastupao potrebu »umerenih reformi«, Mađarska je tada bila zemlja »plemićke lule i pljuvačke«: Zemlja je pripadala plemićima i vrhovima sveštenstva, koji su opet pripadali Beču, austriskom caru.

Početkom dvadesetog veka Lenjin je konstatovao: ». . .Kao što je poznato, Mađarska je najbliža Rusiji ne samo geografski, nego i po svemoći reakcionarnih veleposednika, koji su zadržali ogromne posede još iz srednjeg veka«. A do 1848 Mađarska je živela u najcrnjoj tami srednjeg veka. Kuluk, devetine, popovske desetine otežavale su život kmetova, koji nisu mogli da napuste mesto svoga boravka vezani za zemlju i za gospodara kao robovi. Vlastelin je bio kmetu vrhovni sudija, gospodar života i smrti.

U to doba počinju da se javljaju prvi znaci industrije. Kapitalizam je prodirao u sistem feudalizma, preteći razbijanjem zatvorenom krugu srednjovekovnog sistema cehova. U Budimpešti podignute su prve velike fabrike: fabrika svile, parni mlinovi, železara, sa više stotina radnika u jednom preduzeću. Zemlja je — i protiv volje Beča i višeg plemstva, koji su svim silama gledali da zaustave taj proces — pošla putem kapitalističkog razvitka, s pojavom nacionalne svesti kod buržoazije.

Netačna su razume se, neka tvrđenja da je revoluciju u Mađarskoj »pravila« grupa književnika. Revolucija je izbila neminovno iz suprotnosti društva, iz nezadovoljstva koje je dobilo smer i cilj. Ali je istina da je izbijanje revolucionarnih akcija vezano dobrim delom, za istup pesnika Petefija pred mase. »Nacionalna pesma« iz njegovih usta sred naroda odjeknula je kao znak za ustanak. Veliki mađarski pesnik, pesnik demokratskog pokreta Evrope, Petefi, u potpunosti spojio je poeziju i borbu, obeležavajući početak revolucije i ginući u poslednjim bojevima ustaničke vojske.

Grupu »Martovska omladina« sačinjavali su mahom mladi pisci od dvadeset do dvadeset i dve godine, koji su od najboljih svojih prethodnika u mađarskoj književnosti naučili da se »budno oko upravlja prema Parizu« (prema Parizu Velike građanske revolucije). Oni su stajali u prvim redovima mađarske revolucije, a Šandor Petefi bio je izraziti vođa njenog levog krila. Tu su, pored Petefija, manje-više umereni, bili dvadesetogodišnji Mavro Jokai, i Janoš Aranj, koji je u to vreme imao trideset jednu godinu.

Nekolicina mladih pretstavnika ove grupe postali su značajni književnici,

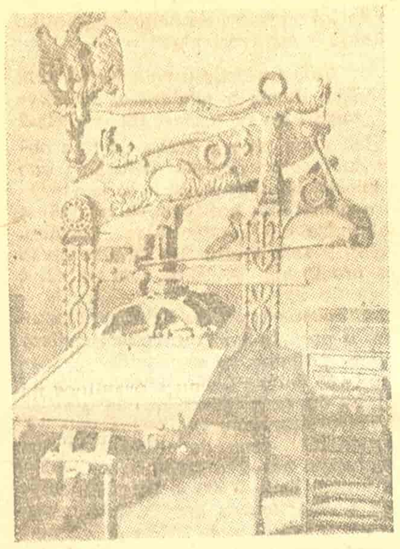

Mašina na kojoj su štampani Petefijeva »Nacionalna pesma« i zahtevi mađarskog naroda »Dvanaest tačaka«

a neki su junački poginuli u ustanku. Sećajući se danas toga doba — koje je Marks okarakterisao ovako: »Prvi put u revolucionarnom pokretu četrdesetosme, prvi put od 1793, usuđuje se jedan narod, opkoljen kontrarevolucionarnim snagama, da kontrarevolucionarnom besu suprotstavi revolucionarnu strast« — možda je potrebno pomenuti imena tih književnika koji su bili na strani ustanika: Alajoš Degre; Pal Vašvari (1827-1849), profesor i istoričar; Jožef Bajza (1804-1850), pesnik; Albert Njari (1804-1858) istoričar. Košutov vojni adutant; Đula Šaroši (1804-1858), pesnik; Mavro Jokai (1825-1904), romanopisac; Janoš Aranj (1817-1882), pesnik čije je balade prevodio Zmaj na srpski; Janoš Garai (1812-1853), pesnik; Pal Đulai (1826-1909), pesnik i istaknuti kritičar; Mihalj Verešmarti (1800-1855), pesnik; Gereben (Radakovič) Vaš (1823-1868), romanopisac; Albert Palfi (1820-1897), romanopisac, urednik lista »15 Mart«; Đula Buljovski (1827-1883); Janoš Irinji (1819-1895), književnik, jedan od pronalazača šibica a 1849 »fabrikant baruta«; i drugi. Navodimo imena kako bi se videlo da su u revoluciji 1848 učestvovali skoro svi oni književnici koji su u mađarskoj umetnosti nešto značili. Među njima je najveći Šandor Petefi (1823-1849), najizrazitiji mađarski pesnik, koji je postao značajan i u međunarodnim razmerima, a danas je u Mađarskoj oživeo novom snagom.

Ova grupa književnika odigrala je ulogu fermenta u mađarskoj revoluciji. Ona je uticala i na Košuta i na »umerene revolucionare« da se ne zaustave na pola puta ili ne skrenu s pravog cilja. Ovi mladi ljudi izvojevali su slobodu štampe kada su, 14 marta, zauzeli najveću peštansku štampariju i, prvi put bez cenzure, štampali Petefijevu »Nacionalnu pesmu«, koja je odjeknula kao poziv na ustanak i kao zakletva na vernost revoluciji. Oni su stajali oko Petefija kada je on, 15 marta, sa stepenica Narodnog muzeja doviknuo masi naroda:

Neka čuje bog Mađara
zavet svet:
ne treba nam više ropski
život klet!

(Prevod Blagoja Brančića)

Ova grupa predvodila je juriš na budimsku tamnicu, da oslobodi Mahalja Tančića (Stančića), prvog mađarskog »agrarnog socijalistu« (narodnjaka). Ona je formulisala zahteve ustaničkog naroda, u čuvenih »12 martovskih tačaka«. U svom proglasu »Šta želi mađarski narod«, oni su, u prvom redu, zahtevali mir, slobodu i slogu, a zatim slobodu štampe, ukidanje cenzure, odgovorno mađarsko ministarstvo, jednakost pred zakonom u verskom i građanskom pogledu, jednake terete i ukidanje feudalnih dažbina, oslobođenje zatvorenih boraca za prava naroda. . .

Razbuktavanje ustanka, sudbina vojnih operacija, a naročito proglašenje republike izazvali su rascep u redovima ove grupe književnika. Samo nekoliko njih ostali su dosledni revolucionarnoj liniji, ostali su, iz oportunizma, odustajali i otpadali. Ostali su dosledni do kraja, pa i do smrti, Šandor Petefi, Mihalj Tančič i Pal Vašvari. Petefi, pesnik koji je na revolucionaran način obnovio mađarski jezik i izrazio duh naroda, »nije se pogađao« — po rečima Endre Adija, nastavljača pravih književnih tradicija četrdesetosme, — nego je išao napred narodnim revolucionarnim putem, i svoju istinski narodnu i čovečansku poeziju zapečatio smrću na šegešvarskom bojištu, u poslednjoj bici 1849.

Stogodišnjica mađarske revolucije 1848, koja je postala praznik nove, demokratske Mađarske, istakla je Petefija, vidovitog pesnika preporoda mađarskog naroda, koji se izvršio skoro stotinu godina posle njegove vizije o »zornjači naroda«.

SJAJ I BEDA AMERIKE

O. Bihalji MERIN

Mala?
Mlaz krvi
domovini mojoj je
metar.
Metar za prostor,
za puteve njene
i međe.
Mjeri
po tragu krvi
i naših i dušmanskih četa
i kraja
biti neće!
(Radovan Zogović: »Prkosne strofe«.)

Velika si i bogata, Ameriko. Ali tvoja veličina jedino je u kilometrima, a svaki tvoj kilometarski kamen označava samo proširenje tržišta na kome je roba i sam čovek.

Veliko je bogatstvo tvoje zemlje; ali prerije Misisipija s poljima kukuruza i pšenice, aromatični duvan na Aligenskim Brdima, šećernu trsku južnih obala, pirinčana polja Karoline, vino Kalifornije, južno voće Floride, stada Teksasa, tvoju elektro-industriju, tvoje automobile, tvoje rudnike, visoke peći, tvoju industriju čelika i mašina, pacifičke železnice i prekookeanske brodove, tvoje bankarske katedrale i tvoj najsvetiji hram — svetsku berzu Njujorka — sve to u džepovima prslu ka nose Vanderbilt, Rokfeler, Karnedži Morgan, Mek Kormik i Konsorti. U džepovima radnika, seljaka i intelektualnih radnika ne nalaze se ta bogatstva kojima se razmeću hvalopevci američkog blagostanja. Jer u Americi, zemlji gde je kapitalizam najorganizovaniji, čovek je samo mali točkić u velikoj mašini profita.

U Americi čovek vredi onoliko koliko ima godišnjeg prihoda; nauka i umetnost vrede onoliko koliko se za njih plaća na tržištu. »Zemlja nemogućih mogućnosti« prožeta je pesimizmom. Ljudi sa skepsom gledaju u budućnost. Stoga su im potrebne optimističke reklame, snažna buka džezmuzike, da bi zaglušili depresiju duše.

Gde se danas u Americi može naći ona radost stvaranja, ona snaga kolektiva, ona nesebična želja omladine za saznanjem, ona vera u budućnost koje naši narodi osećaju?

U geografskim razmerima, naravno, naša je zemlja mala. Ali veličina naše zemlje meri se veličinom žrtava koje su naši narodi dali za slobodu i nezavisnost. Ona se sastoji u bratstvu i jedinstvu i međusobnom prijateljstvu njenih naroda, u njihovom doprinosu za slobodu i budućnost svih naroda.

U našoj zemlji smatralo bi se, na primer, nečasnim, ako bi se čovek progonio zbog boje kože ili religioznih shvatanja. I naši narodi više ne mogu ni da zamisle da rezultat njihovog rada pripadne nekolicini eksploatatora, jer su oni gospodari, a njihov rad deo velikog plana koji ostvaruje blagostanje i sreću cele zajednice.

Veličina naše zemlje sastoji se u čvrstom prijateljstvu s drugim zemljama narodne demokratije, a, pre svega, s velikom socijalističkom zemljom, Sovjetskim Savezom.

*

Amerika ima mnoge čuvene visoke škole. Da li se u njima uči istina? Da li shvatanje istorije ili primena nauke idu u korist zajednice? Zar bi to i bilo moguće kad američke univerzitete finansiraju najveći eksploatatori i ugnjetači? Na primer, upravnik Harvardskog univerziteta jeste Dž. P. Morgan, a glavni su darodavci univerzitetskog fonda od 129 miliona dolara Standard Oil, društvo Rokfeler, Harkmes, Uitnej. Jelski univerzitet finansiraju i Rokfeler i Morgan. Njegovi fondovi iznose 95 miliona dolara. Kolumbijski univerzitet u rukama je Nešenel-siti banke; univerzitetom u Čikagu upravlja Rokfeler; univerzitet Ročester finansira Džordž Istmen (kralj Kodaka). Do istih rezultata dolazimo ako ispitamo svih 27 poznatih univerziteta Amerike. Od 659 članova univerzitetskih uprava ima 254 bankara, 151 industrijalac ili trgovac, 63 železnička industrijalca, 22 sudije i 153 člana drugih slobodnih profesija, a intelektualni radnici, tek forme radi, samo su minimalno zastupljeni.

Velika je Amerika. Ona je obezbeđena najmodernijim saobraćajnim sredstvima. Međutim, naša mala zemlja još je u položaju da prugama povezuje oblasti koje su dosad bile neprohodne.

Možda vaši kraljevi čelika i železnica gledaju prezrivo na pruge što ih je naša omladina gotovo golim rukama, ali svesno i sa oduševljenjem u srcu, izgradila. A te pruge označavaju put koji vodi u budućnost. One su simbol uspona i stvaralačkog elana na jednog novog, humanijeg poretka. One čine zemlju nezavisnom i uče omladinu celog sveta koliku energiju ima ideja socijalizma.

*

Mi posmatramo tvoje plodne i raznovrsne predele Ameriko, tvoje narode sposobne za rad i bogatu inicijativu, veliku prošlost tvoje borbe za nezavisnost i humanost. Mi čujemo glas tvojih mislilaca i heroja, glas Linkolna i Vitmana, glas Meri Bičer-Stouv. Ali reč »Amerika«, koja je u himnama Vitmana zvučala kao »obećana zemlja«, zar danas treba da budi ogorčenost i mržnju u srcima i saznanju naprednog čovečanstva? Da nas, kada kažemo »Amerika«, mi mislimo na svemoć dolara, na pravo linča, na sputanu svest i plaćeničku umetnost, na kapitalizam najbrutalnijeg tipa.

Naravno, postoji i Amerika koja nije prekinula sve tradicije svoje velike prošlosti. To je Amerika borbenih antifašista, radnika, farmera i radne inteligencije koju zvanična Amerika takođe proganja kao »neameričku« i preti njenom opstanku. Džon Rankin i Parnel Tomas počeli su ubistvenu »akciju čišćenja« u interesu vladajuće klase. Oni čiste knjige, štampu, pozorišta i radio, Holivud i državni aparat Amerike. Pod čišćenjem oni razumeju »ugušivanje moralnog smisla nacije«. Njihovi saveznici su Herstova štampa, Katolička liga za zaštitu morala i propagandni Biro Komiteta nacionalnih republikanaca.

*

Glavni udarac reakcije uperen je protiv radničke klase i njenih organizacija. Ova borba nije nova. Već decenijama, još od onog vremena kada je Ameriku mali čovek u svetu smatrao zemljom demokratije, zemljom u kojoj teku med i mleko, vlasnici industrije i finansija umeli su na najsvirepiji način da istaknu i da brane svoje klasne interese. Ameriku ne karakterišu samo linč i ubijanje crnaca, već i linč belih ljudi. Ubistva radničkih vođa prate razvitak američkog monopolističkog kapitalizma.

Krajem prošlog veka pisao je Vilijam Din Houels: »Mislim da ne volim dovoljno Ameriku zato što mi ona ne dopušta da je više volim. Pero i mastilo teško mogu izraziti snagu mojih misli. Ali posle petnaestogodišnje optimističke harmonije sa »civilizacijom« i vere u njenu sposobnost da će ipak još sve dobro proći, sada konstatujem da je se gnušam i da će sve ipak biti rđavo, ukoliko se ne uspostavi nova, istinska jednakost«.

Sa Houelsom javlja se protest protiv kapitalizma u američkoj literaturi osamdesetih godina. On pada zajedno sa »legalnim ubistvom« radničkih vođa Alberta Parsonsa, Adolfa Fišera, Džordža Engla i Avgusta Spiza, koji su pogubljeni 1887 u Čikagu. U atmosferi pakosti, besa i histerije, optuženi su bili pogubljeni, iako su čak i same sudije znale da su optuženi nevini. Oni su pogubljeni, zato što su tobož svojom anarhističkom propagandom potstrekavali nepoznatog atentatora da baci bombu. Kao Zola u Drajfusovom procesu, tako je i Houels tada rekao: »J'accuse«.

Ova ubistva »u ime pravde« pratila su druga: slučaj Sako-a i Vanceti-a uzbudio je bio savest čovečanstva. Njihova nevinost bila je očigledna, ali eksponenti finansiskog kapitala u sudskim togama, s mržnjom otpremiše radničke vođe na električnu stolicu.

U svom romanu »Boston« Epton Sinkler napisao je potresnu optužbu protiv ubica Sako-a i Vanceti-a. On nije opisao samo džunglu američkog kapitalizma, već i svesnost proletera, boraca za bolji i pravedniji društveni poredak. Njegova knjiga »Džimi Fliginz« pretstavlja prvo američko delo u kome se pozdravlja stvaranje Sovjetskog Saveza, i prikazuje junačko držanje radnika koji radije daje svoj život negoli da s oružjem u ruci učestvuje u intervenciji protiv Crvene armije. Posle pojave ove knjige, Romen Rolan pisao je Sinkleru: »Ako kao što se nadam, zaista dođe jedno novo, bratsko, pravednije društvo, vaš »Džimi«, taj istinski heroj i mučenik, živeće u uspomeni čovečanstva kao legendarni lik potlačenog naroda u doba velikog ugnjetavanja«.

Koliko je i danas aktuelna ova knjiga, danas kada američki kapitalizam, direktno i indirektno, s oružjem, dolarima i ideologijom, ponovo krči put intervenciji protiv napretka i prava samoopredeljenja naroda!

*

Kao i Hitlerov fašizam, tako su i gospoda iz Amerike počela svoj ratni pohod protiv progresa čovečanstva pod parolom »odbrane hrišćanske civilizacije«. Kakva je to civilizacija koja se s takvim entuzijazmom brani? Koje kulturne tekovine spasavaju dolarski vitezovi u Kini i Grčkoj, na Malajskom Arhipelagu, u Iranu, Francuskoj ili Španiji?

Možda Amerika želi da oživi u Grčkoj veliki duh Periklove epohe? Ili hoće da oživi herojske misli boraca sa Termopila, boraca koji radije izginuše u borbi negoli da domovinu predaju tuđinu, napadaču?

Amerika je naoružala monarho-fašističke bande protiv rodoljubivog grčkog naroda: Amerika snosi krivicu ako hramovi i statue Grčke, ti savršeni spomenici evropske kulture koje Truman, Maršal i Dals hoće tobož da spasu, budu razoreni.

Da li je to svet Servantesa i Goje, svet slobode i humanosti koji Amerika pomaže u Španiji? Dolar teče u Španiju da bi pomogao kaudilju Franku, dželatu španskog naroda, Hitlerovom bratu po krvi.

Kako je u Grčkoj i Španiji, tako je i u svim onim zemljama i kod svih onih naroda gde diplomatija dolara dominira. Gde se Amerika umeša, gasi se svetlost napretka i civilizacije, brišu se prava radničke klase, narodi postaju vazali Volstrita. I to, ne samo u Kini i na Malajskom Arhipelagu, ne samo u Iranu i Turskoj, već i u Rimu i Parizu.

Kakve su to »kulturne tekovine« koje Sjedinjene Američke Države izvoze sa svojim topovima? Treba li od njih da primimo »sapunske opere«, u kojima se između dva Mocartova čina nude sapun, kornetbif i čelični trezori? Ili možda treba da smatramo istinskom civilizacijom kondenzaciju Šekspirovih dela na šesnaest strana i »Rat i mir« u stripu? Ili pak kriminalnu literaturu kojom je Amerika preplavila Evropu?

O teškim životnim prilikama američkog proletarijata, o njegovoj nezbrinutosti u bolesti i starosti, o nejednakosti građanskih prava i rasa, naravno, ta vrsta literature ćuti.

Ili možda treba da smatramo cvetom najuzvišenije, hrišćanske civilizacije one glupe i vulgarne filmove koji se mogu gledati samo s gumom za žvakanje u ustima, filmove u kojima se prikazuje da su rat i potstrekavanje na rat uzbudljive i divne stvari?

*

Dok su naši srednjovekovni slikari radili freske u Žiči i Sopoćanima koje pretstavljaju remek-delo ljudske kulture, dok su naši narodi kroz vekove stvarali dragocene narodne pesme, dotle su Indijanci, kao lovci divljači, krstarili po širokim prerijama Amerike. Indijanaca je jedva ostalo u Americi — uništeni su. A kad gledamo sadašnjicu, onda nam ne izgleda da Amerika ima za izvoz neke naročito kulturne tekovine.

Mi, doduše, priznajemo i savršenost frižidera, Parkerovih naliv-pera, Najlon — staklenih čarapa i automobila Dženerel motorsa. Ali ove uspehe tehnike radne mase u Americi skupo plaćaju. Zar nas treba žaliti zato što ćemo imati sva ta savršenstva tehnike ali ih neće uživati eksploatatori, nego sami oni koji ih proizvode? Potlačenim masama Amerike ideološki žandarmi govore o strahotama socijalizma. A mi na njihov »način života« gledamo kao na primitivne običaje sujevernih varvara, zaostalih i otsečenih od istinske kulture.

Pa ipak, vladajuća klasa Amerike smatra da je pozvana da »spase svet od nekulture i varvarstva socijalizma«.

Ako posmatramo ofanzivu američkog kapitala protiv radničkih organizacija, diskriminaciju Crnaca, tolerisanje antisemitizma, cenzuru naprednih ideja u filmu, radiju i štampi, ugušivanje istine, sakaćenje prave kulture, moramo konstatovati strahovitu sličnost s nacizmom u Nemačkoj.

Doduše, neofašizam u Americi naučio je ponešto od Hitlerovog brodoloma: on plovi pod zastavom demokratije. On ima bolju masku, suptilniju taktiku. Pre svega, on hoće da narodi Amerike zaborave da imaju revolucionarnu prošlost, da su se i oni nekad borili za slobodu, protiv robovanja.

Naši narodi ne mogu da zaborave velike demokratske tradicije Amerike. Oni ne mogu da veruju da su gospodari trustova i finansiski kraljevi uspeli da uguše stvaralačku snagu istinske i napredne Amerike. Oni ne mogu da poveruju da ti, Ameriko, birajući između progresa i regresa, nećeš naći snage da se odlučiš za humanost i budućnost, — protiv fašizma.

Prezasićeni i truli kapitalizam doveo je grupicu siledžija na čelo države koji tvoju bogatu i veliku zemlju podređuju svojim egoističnim interesima svojine i vlasti.

Filistri, varvari i eksploatatori istakli su na moćnom, nekad ponosnom, brodu Amerike gusarsku zastavu imperijalizma. Oni sada hoće taj brod da upute u neslavne i opasne vode fašizma.

ČEHOSLOVAČKA

Vaclav Kopecki o borbi protiv dekadentne umetnosti u Čehoslovačkoj

U velikoj dvorani »Lucerna« u Pragu održan je 16 marta sastanak između pretstavnika političkog i kulturnog života Čehoslovačke i sindikalnih kulturnih radnika. O zadacima i razvoju narodne kulture govorio je, ministar informacija Vaclav Kopecki, koji je istakao potrebu da se kulturni život u zemlji oslobodi dekadentnih uticaja sa Zapada i da čehoslovački kulturni radnici treba u svome stvaralaštvu da pođu novim putevima i da izražavaju ideje i težnje naroda. »Prag — rekao je ministar Kopecki — mora postati žarište nove slovenske kulture i žarište napredne kulturne delatnosti.« Na kraju Vaclav Kopecki pozvao je sve kulturne radnike na saradnju u radu na stvaranju istinske narodne kulture.

* **Sindikat čeških književnika** u zajednici sa Udruženjem slovačkih književnika, pozvao je zemljoradnike da po selima obrazuju kulturna društva koja će doprineti kulturno-prosvetnom uzdizanju radnog seljaštva. Književnici su spremni da seoskim kulturnim društvima pruže punu pomoć.

* **Čehoslovački sindikati** razvijaju intenzivnu delatnost na kulturno-prosvetnom polju. Radom na kulturnom uzdizanju trudbenika rukovodi Centralna kulturna komisija Centralnog veća sindikata, preko oblasnih kulturnih komisija. U preduzećima i fabrikama, kulturno-prosvetni rad razvija se preko fabričkih klubova. Danas ima u Čehoslovačkoj 1128 takvih klubova sa dramskim, horskim i muzičkim sekcijama. U pojedinim velikim preduzećima organizovani su i filharmoniski orkestri. Nedavno je filharmoniski orkestar radnika i nameštenika praškog saobraćajnog preduzeća priredio koncert u jednoj od najvećih koncertnih dvorana u Pragu.

POLJSKA

Nagrade pretsednika vlade Cirankijevića poljskim književnicima i umetnicima

Književnu nagradu pretsednika poljske vlade Ciraňkjevića, u iznosu od 100.000 zloti, dobio je ove godine poznati poljski pesnik Tadeuš Holuj. Nagrada za muziku dodeljena je kompozitoru Andžeju Panufniku, a za likovnu umetnost Adamu Marčinskom.

* **Na radio-stanici u Vroclavu** učestvovala je prvi put Radnička opera koja je nedavno organizovana. Ansambl ove opere (solisti, hor, balet, orkestar) sastavljen je isključivo od radničke omladine. Nekoliko članova ove umetničke grupe omladinaca besplatno će se školovati u Vroclavskoj muzičkoj školi.

* **U Muzeju poljske vojske** u Varšavi otvorena je izložba »1848 godina«. Otvaranju su prisustvovali pretstavnici vlade, poljske vojske, Sovjetske armije, diplomatskog kora, delegati francuskog Komiteta za proslavu stogodišnjice revolucionarnog pokreta iz 1848, rektori viših škola. U ime Komiteta za proslavu govorio je poslanik Vegrovski i podvukao da je današnja narodna demokratija — jedini naslednik ideja oslobodilačkih pokreta 1848 godine.

Branko Šotra: Sa Pruge

RUMUNIJA

Rumunski novinar o našoj zemlji

Rumunski novinar Horija Liman, koji je prošle godine posetio našu zemlju, objavio je u bukureštanskom listu »Viaca sindikata« (»Sindikalni život«) odlomak iz svoje knjige o Jugoslaviji »Marea di piatra« (»Kameno more«). U odlomku se sa divljenjem crtaju likovi boraca naše narodne revolucije. Knjiga će ovih dana izići iz štampe.

Četrdeset godina od smrti Sime Matavulja

Ivo ANDRIĆ

Nedavno se navršilo četrdeset godina od smrti Sime Matavulja. Kao što je i ranije gotovo redovno bivalo, ta godišnjica nije naročito zabeležena u našoj javnosti. Ima tako pisaca koji su mnogo čitani a o njima se malo piše.

Četrdeset godina je prošlo od smrti Sime Matavulja, a za to vreme nije bilo većih promena u književnom sudu o njegovom delu, kao ni o velikom uticaju toga dela na čitalačku publiku. Matavulj je uopšte pisac u čijem razvoju i uticaju ima nečeg jednomernog i stalnog. Njegovo delo kao da od samog početka nosi pečat uravnotežene smirenosti i klasične jasnoće, koja ne izaziva strastvene komentare. Oko njega ni povodom njega nisu se bile bitke ni oštro sudarala mišljenja; čitalačka publika (i to vrlo široka) primala ga je iz naraštaja u naraštaj sa jednodušnom ali mirnom i ujednačenom simpatijom. Istoričari književnosti su, u većini, označavali njegovo književno delo istim ili sličnim rečima, i često ga hvalili da ne bi morali da ga proučavaju.

A naročito priroda i mnogostranost Matavuljevog realizma zaslužuje to proučavanje, i nema sumnje da će nova istorija književnosti našeg novog društva otvoriti i tu nove perspektive i obogatiti našu književnost, osvetlivši znane strane Matavuljevog dela novom svetlošću. Razne vrste i pojedine grane Matavuljevog stvaranja pružaju za to mogućnosti.

Tako, da uzmemo samo jedan primer, kod posmatranja Matavuljevog dela padaju u oči specifične osobine realizma u njegovim pripovetkama iz primorskog života. Zanimljivo je posmatrati koliko majstorstva i oštrine ima u njegovim zapažanjima i slikama i onda kad su one uzgredne i samo kao sastavni deo njegovih nasmejanih i prividno bezazlenih kazivanja. Njegova slika života bila je u tim pripovetkama tako majstorska i tako verna da je često sama po sebi iznosila pred oči čitaoca velike i duboke protivurečnosti društva koje je Matavulj slikao.

Matavulj je na policama jedne kafane u primorskom gradiću mogao da pruži sumarnu strukturu celog jednog društva.

»Za tezgom police pune svakojakih boca. Među njima raspeti Isus Hristos i pred njim gori kandilo. Dva reda pod njim »gospica« (malena slika bogorodičina). Pred njom nema svijeće; ona je zadovoljna sa dvije kite svježa cvijeća. U pročelju »Česar i Česarica« razdvojeni masnijem ogledalom. Naokolo po duvarovima nekakve goluždrave ženetine...« **(Bodulica).**

Eto, tu su, zaista svi elementi, sve snage »duhovne« i »svjetovne« koje vladaju životom gradića i pokreću ljude u njihovim odlukama i postupcima.

Sa istom jednostavnošću i savršenstvom data je na drugom mestu suština društva u kome se ekonomski poredak oslanja na versku i crkvenu organizaciju, i obrnuto; ona je sadržana u idiličnoj slici svakodnevne šetnje zelenaša konte Ila Devetog i njegovog prijatelja gvardijana fra Vincenca.

»Ta šetnja traje dobar čas. Kamatnik striže očima na sve strane, neće li ugledati koga dužnika, kojega treba opomenuti, a u isto vrijeme pažljivo sluša od učenog prijatelja što je o čemu rekao sveti Augustin, ili sveti Toma Akvinski, ili koji poznati svjetski mudrac«. **(Pošljednji vitezovi).**

To je, bez komentara i objašnjenja, savršena slika povezanosti koja postoji između »duhovne vlasti« i građanskog prvenstva po rodu i imetku, slika trajnog i prirodnog prijateljstva između vlasnika novca i gospodara duša.

Ta stvarnost Matavuljeve Dalmacije vrvi takvim dobro uočenim i vešto prikazanim suprotnostima; ali iz njih pisac ne povlači konsekvencije niti ih ikad razvija do punog i konačnog sukoba i obračuna iz kog bi moglo kresnuti, kao iskra, spasonosno rešenje. I to odgovara potpuno naročitoj prirodi Matavuljevog realizma koji, uslovljen i vremenom i temperamentom pisca, nije išao, ni mogao ići dalje.

U toj tadašnjoj Dalmaciji Franca Josifa, opterećenoj još venecijanskim tradicijama, vladala je zaostala, starovremska privreda, saobraćaj je bio nesavremen, u protivnosti sa logikom terena i interesima naroda, a njegov razvitak kočila je sama unutarnja struktura Habsburške monarhije. U toj pokrajini tada još bez prave industrije, istinski socijalni pokreti bili su tek u zametku. To je bila zemlja „Siromašna, te se njezina djeca klancaju na sve četiri strane svijeta, radi hljeba nasušnoga". Velike protivurečnosti i oštre suprotnosti takvog života prikrivane su i maskirane strahom, tradicijom i krutim formulama kasta, klasa i konfesija. Tu su vladali Habsburgovci svojim osveštanim sistemom kočenja i uspavljivanja svakog životnog pokreta i poleta, kao i njihovi rođaci u Španiji koji su o životu na kraljevskom dvoru izdavali stereotipne biltene: »Sus Maestades continuan sin novodades«, nalazeći smisao života i vrhunac uspeha u tom da mogu da traju i produžuju život bez promena i novina.

Tako se i u Dalmaciji Matavuljevih pripovedaka produžuje život potrpavanjem protivurečnosti, privremenim gušenjem ili rastavljanjem suprotnosti i tako se, što je glavno, odlaže sukob i obračun. Zato njegove pripovetke iz ovih krajeva nemaju, uglavnom, oštrih preloma ni tragičnih akcenata koji se često javljaju u pripovetkama koje su u vezi sa Crnom Gorom ili patrijarhalnom dalmatinskom Zagorom, gde se više voli »duša nego trbuh«.

U Matavuljevim primorskim pripovetkama uvek pobeđuje život, takav kakav je, sa svojom neuništivom težnjom za trajanjem po svaku cenu. Nema smrtonosnih ljubavi ni beskompromisnih stavova ni doslednih pobuna ni bezizlaznih situacija, nema neumitne tragike.

Mornar kome je umrla voljena devojka dolazi do granice ljubavnog očajanja ali se tu zadržava i — uzima za ženu rođenu sestru pokojnice. **(Povareta).** Tako je sa Rezom u pripoveci **Bodulica**, tako sa **Preobražajima**, koji svršavaju manje više u istom krugu, sa karakterističnim završnim rečima: »Ele istorija se ponavlja i na Tromeđi kao svuda.«

Simo Matavulj

Na mahove se uznemiri i zatalasa ta sredina, koju Matavulj opisuje, protivnosti se ustreme jedne prema drugoj. Ljudima pukne trenutno pred očima velika i spasonosna slutnja »da nastaje vrijeme kad će prestati stare podjele na kaste i vjere, a njih će zamijeniti dvije stranke: slobodnjačka i konservativna«. Ali, do sudara ne dolazi, nego opet do mirenja i poravnanja, opet do prevlasti »kasta i vjera«. Sva je promena u tom što stari svet prelazi u kafanu »Novi svijet« i prenosi u nju sve svoje stare navike, prividno se pokori, da bi, ustvari, ostao nepromenjen. **(Novi svijet u starom Rezopeku).**

Jedino se ponekad umeša prirodna smrt, prosta mehanička činjenica fizičkog nestanka čoveka pojedinca; ona skloni nekog od partnera pod zemlju, ali problem ostaje nerešen i ljudi i ustanove »contmuan sin novodades«, produžuju da žive bez novih događaja i promena. Život se nastavlja »na Tromeđi kao svuda«. Fra Jerkovića XXIV smenjuje, posle kraćih mladalačkih skrupula i pobuna, fra Jerković XXV i fratarska dinastija ima tendenciju da se nastavi do u beskraj, dok god traje Jerkovića i »kasta i vjera« i lakoverna i bedom i neznanjem zbunjena sveta koji pušta da ga eksploatišu. **(Bakonja fra Brne).**

Tako društvene suprotnosti rastu i brojem i intenzitetom, sve se više zaoštravaju i sve se teže mire, ali do sudara ne dolazi. Neminovni trenutak obračuna odlaže se, rok sudara se produžuje. Tragedija se izbegava svuda i po svaku cenu, ali zato nad celim tim svetom lebdi i traje jedna jedina opšta tragedija naopakog i ustvari već osuđenog života, punog protivurečnosti, a bez sukoba i bez prečišćavanja koje bi sukob doneo.

Matavuljeva je zasluga da je mnoge od tih suprotnosti i protivurečnosti otkrio i fiksirao; i već po tome njegovo književno delo pretstavlja značajnu etapu u razvitku našeg realizma.

Sa ovih nekoliko izdvojenih primedaba o prirodi realizma u Matavuljevim primorskim pripovetkama, mi smo hteli samo da obeležimo datum 40-godišnjice njegove smrti. Jer, pravo je da svakom podesnom prilikom bude pominjan i istican pisac čije delo živi u narodu, i čiji uticaj traje među piscima i u književnosti.

Povodom hapšenja u Njujorku naučnice Irene Žolio-Kiri

Pavle SAVIĆ

Sva dnevna štampa i radio donose ovih dana vest o tome da je Irena Žolio Kiri, kći Pjera i Marije Kiri, pronalazača radijuma, sama višestruki pronalazač i nosilac Nobelove nagrade za hemiju, uhapšena od američkih vlasti i internirana čim je prispela na američko tlo. I dok tako volstritska Amerika dočekuje Irenu Žolio, ustaju na glas svog gospodara njihove sluge u francuskom parlamentu, tražeći da vlada zabrani dalji rad Frederiku Žolio, jednom od najvećih živih naučnika i pronalazača, takođe nosioca Nobelove nagrade i istaknutom članu Pokreta otpora za oslobođenje francuskog naroda.

Zbog čega je nepoželjan boravak Irene Žolio u Americi i kakav je to rad Frederika Žolio za koji francuska reakcija, od bivših petenovaca do sadašnjih degolovaca i blumovaca, traži od francuske vlade da mu se onemogući?

Rad Irene Žolio Kiri pretstavlja niz najkrupnijih priloga nauci našeg vremena i nastavak je daljeg razvijanja one oblasti, koju su zasnovali njeni roditelji pronalaskom prirodnih radioaktivnih elemenata. Velikim darom za pravilno i brzo rešenje izabranog problema, ona vrlo rano stiče sopstveno mesto među najistaknutijim pregaocima u nauci o atomskim preobražajima i pojavama s njima u vezi. Od svoje doktorske disertacije do događaja o kojima je reč, za samo

Irena Žolio - Kiri

20 godina stvaralačkog rada, za ime Irene i Frederika Žolio vezan je niz najvećih pronalazaka u atomskoj hemiji i fizici. Oni su prvi uočili i dali eksperimentalnih dokaza o preobražaju gama zračenja u par elektrona i postanku gama zračenja pri sudaru pozitivnog i negativnog elektrona. Te su pojave buržoaski fizičari — idealisti nazvali »dematerijalizacijom materije« i »materijalizacijom energije«, prateći velikom bukom pojavu iščezavanja materije«. Za opstanak ideološke nadgradnje kapitalizma, za idealističku filozofiju, buržoasku kulturu, religiju, pravo i običaje, materija u svom večnom kretanju i zakonima promena do kojih to kretanje dovodi postala je nepotrebna i nezgodna i ona je morala da se otkloni — »da iščezne«. Izvrćući činjenice i lažno tumačeći nova naučna otkrića, većina buržoaskih naučnika našla se u taboru protivnika prave progresivne nauke zasnovane na jedino doslednom materijalističkom shvatanju — dijalektičkom materijalizmu. Pravilnim shvatanjem i tumačenjem pomenutih rezultata do kojih su došli u svom radu, supruzi Žolio ostaju dosledni materijalističkom shvatanju, i to ih približuje progresivnim snagama francuskog naroda — njegove radničke klase. Na tome prvom i dubokom ideološkom sukobu sa reakcionarnim shvatanjima i zloupotrebama koje kapitalizam izvlači iz njih, otpočinje i prva aktivna društvena delatnost supruga Žolio, borba za odbranu naučne istine od falsifikata, koja je u isti mah i borba za mir i demokratiju protiv fašističkih tendencija u nauci i društvu.

Godine 1934 otkrivaju Irena i Frederik Žolio »veštačku radioaktivnost«, jedno od najkrupnijih otkrića u istoriji nauke. Blagodareći njihovom radu na prvom mestu, dobijena je mogućnost da čovek uzme aktivno učešće u procesu oslobođanja ogromnih energija, koje sadrže jezgra atoma stabilnih elemenata (aluminijuma, magnezijuma, fosfora i drugih). Do tada je čovek bio samo pasivan posmatrač spontanih atomskih raspada, koji se događaju u prirodi bez njegovog učešća. To im je otkriće donelo Nobelovu nagradu za hemiju. Frederik Žolio osniva prvu katedru za hemiju atomskog jezgra, otvarajući jednu novu prostranu oblast naučnog ispitivanja, nove mogućnosti povećanja blagostanja ljudi.

Uporedo sa svojim naučnim radom Irena i Frederik Žolio uzimaju sve aktivnijeg učešća u organizovanju radnih masa Francuske za borbu protiv sve agresivnijeg nastupa fašizma na njenim granicama. Njihova antifašistička delatnost postaje sve intenzivnija i doslednija, ukoliko se razvojem događaja opasnost pokazuje bliža i realnija. Oni neumorno učestvuju na mitinzima i zborovima, drže konferencije i objavljuju u štampi vatrene napade na teoriska i praktična ispoljavanja reakcionarnih i profašističkih tendencija da se progresivne snage skrenu s pravilnog puta bespoštedne borbe protivu fašizma.

Gotovo uoči samog izbijanja drugog svetskog rata, Irena Žolio u saradnji s piscem ovih redova, dolazi do prvih dokaza o jednom novom tipu oslobađanja nove energije, do eksplozije jezgra atoma urana i toriuma. Mogućnost iskorišćenja atomske energije u praktične svrhe, pokazuje se realnim, i već iz eksperimenata izvršenih u laboratorijama Žolio-Kiri dobijeni su svi potrebni detaljni podaci u tom pravcu. Izbijanje drugog svetskog rata, događaji koji su posle Minhena doveli do brze kapitulacije petenovske Francuske i ulazak hitlerovskih hordi u Pariz, prekinuli su dalji rad u tom pravcu i supruzi Žolio pristupili su Pokretu otpora francuskog naroda protivu fašističkih zavojevača. Mirni istraživački rad zamenjuju borbom protivu okupatora, protivu porobljivača svoga naroda, borbom za njegovo oslobođenje, za slobodan i nesmetani razvitak svoje nauke.

Veliko otkriće oslobođenja atomske energije, koje pruža cepanje uranskoga jezgra, neizmerne mogućnosti koje ona pruža za olakšanje ljudskih patnji i poboljšanje uslova života miliona ljudi, pretvara se u rukama imperijalista u oružje za zaštitu i obezbeđenje sebičnih interesa trustova i monopola. Interes imperijalista za kulturne i naučne tekovine ne ide izvan tog okvira. Nauka i tehnika, po njihovom merilu vrednosti, korisne su samo po količini i vrsti oružja koje proizvode za obezbeđenje većeg profita i krupnijeg plena. Rat je za njih unosan posao i oni se staraju svim silama da ga ponovo izazovu. Danas Amerikom upravljaju pretstavnici trustova i zaštitnici najmoćnijih kompanija čije interese treba da osigura atomska bomba i atomska diplomatija. Oni čuvaju »svoju tajnu«, koja niti je njihova niti je tajna, i svim silama nastoje da zastraše plašljive i pokore slabe. Sprečavaju slobodnu razmenu naučnih rezultata, stavljaju po sedam pečata na svaku i najsitniju novinu u nadi da će im ona pružiti jače i moćnije oružje i veći plen.

Od spaljivanja knjiga i koncentracionih logora u Hitlerovoj Nemačkoj, pa do progona naprednih shvatanja i demokratski orijentisanih javnih radnika, umetnika i ljudi od nauke, do kočenja i gušenja svakog naprednog pothvata, do sprečavanja svake slobodne razmene naučnih dostignuća, do brutalnih sprečavanja progresivnog razvitka nauke i umetnosti — kako se sada događa u Americi — nema velikog razmaka. Današnjim vlastodršcima Amerike Irena Žolio je nepoželjan gost. Njima smeta glas jednog borca za mir i demokratiju, glas protiv fašizma i ratnih huškača. Oni se plaše da milionske mase radnog naroda Amerike, koje slušaju i žele da čuju Irenu Žolio, ne dođu do jasnog saznanja o planovima američkih imperijalista. Njenu reč, koja je upućena milionima američkih žena i majki, reč upozorenja na strahovitu opasnost koju im pripremaju trustovi i koja se nadnela nad njihovom decom, nad njima samima i svemu što je dragoceno u životu ljudi, tu reč američki vlastodršci ne mogu da uguše.

»U ovoj zemlji ne gleda se tako dobro na pomoć antifašistima kao, na primer na pomoć Nemcima« — izjavila je Irena Žolio-Kiri

Njujork, 20 marta

Agencija Frans-pres javlja da su američke vlasti, pod pritiskom demokratskog javnog mnenja, pustile na slobodu francusku naučnicu Irenu Žolio-Kiri. Ured za useljavanje obavestio je Irenu Žolio-Kiri da je puštena na slobodu s tim da će moći da ostane u Sjedinjenim Državama samo petnaest dana, a pod uslovom da redovno obaveštava useljeničke vlasti o svome kretanju.

Po izlasku iz zatvora, Irena Žolio-Kiri izjavila je novinarima da nije bila mnogo iznenađena svojim hapšenjem, jer su nedavni događaji u Sjedinjenim Američkim Državama stvorili utisak u svetu da u Americi uopšte nema slobode.

Govoreći o cilju svoje posete Sjedinjenim Američkim Državama, Žolio- Kiri izjavila je da će održati nekoliko predavanja u cilju prikupljanja pomoći za španske antifašističke izbeglice. Tim povodom, ona je izjavila: »U ovoj zemlji ne gleda se tako dobro na pomoć antifašistima kao, na primer, na pomoć Nemcima...«

Nov materijal u muzeju L. N. Tolstoja

Ove godine navršiće se 120 godina od rođenja Lava Tolstoja. Tim povodom Tolstojev muzej u Moskvi priprema nekoliko izložbi posvećenih raznim periodima njegovog života i rada. Na jednoj od tih izložbi biće prikazana rasprostranjenost Tolstojevih dela koja su tek posle pobede Oktobarske revolucije postala u njegovoj domovini svojina svih, kao što je želeo još 1910 godine V. I. Lenjin. Dela Tolstojeva objavljena su na 58 jezika naroda SSSR.

Sprema se za štampu novo izdanje romana »Rat i mir«, prema tekstu sačuvanom u arhivi rukopisa Tolstojevog muzeja, kao i novo akademsko izdanje romana »Vaskrsenje«. U Tolstojevu muzeju nalazi se 150 hiljada listova rukopisa, knjiga, pisama i beleški Lava Tolstoja, kao i 400 hiljada listova beleški piščevih rođaka i rukopisnog materijala o Tolstoju. Samo u toku prošle godine muzej je nabavio 5000 autografa Lava Tolstoja.

Izabrana dela Karela Čapeka na ruskom

U Moskvi je izišla knjiga izabranih dela poznatog češkog pisca Karela Čapeka. U knjizi su objavljene stvari karakteristične za pojedine žanrove stvaranja Čapeka. Od publicističkih crtica objavljena su »Engleska pisma«, od humorističkih stvari serija »Kako se to radi«, od novela »Pripovetke iz jednog džepa« i »Pripovetke iz drugog džepa«, zatim satirični roman »Rat sa salamandrima« i drama »Majka«. U knjizi su ilustracije samog Čapeka, koji je, kao što je poznato, bio i talentovan crtač.

PITANJA ZA DISKUSIJU

OSVRTI NA NEKE KRITIKE

Joža HORVAT

Pojavom »Književnih novina«, stvorene su nove, značajne mogućnosti za pravilan razvoj naše književnosti. Prije svega, prekinuta je šutnja o mnogim problemima, prekinuto je stanje kad je kritika često kritikovala šutnjom, onom šutnjom koju je Radovan Zogović pravilno ocijenio kao najpodliju i najrazorniju kritiku.

Neke kritike objavljene u »Književnim novinama« izazvale su kod nas, u Zagrebu, razne reakcije. Neki književnici nisu pravilno shvatili pravi smisao kritika i namjere kritičara, neki su preuveličavali izvjesne jednostranosti i omaške u kritikama, neki su počeli da raspredaju nezdrave spletke. Potezalo se kako su neki prisvojili sebi pravo da »rube glave« a drugi tobože nemaju mogućnosti da odgovaraju, itd. Neki su čak »argumentisali« kako kritika među književnicima daje reakciji mogućnost da se zadovoljno smije.

Bilo je, dakle, svakojakih priča.

No, ovo nisu jedini primjeri. Neki pisci spomenuti u kritici, vrlo su ozbiljno razmotrili svoje nedostatke, a u posebnoj diskusiji u Društvu književnika ukazano je na pogrešan metod u radu nekih redakcija i na otsutnost osjećaja odgovornosti koji je u našim prilikama neoprostiv.

Zadržao sam se nešto na ovim primjerima da pokažem kako je kod nas bila osjetljiva, složena, temperamentna i raznovrsna reakcija na kritiku, i kako su pojedinci unosili u diskusije mnoge elemente kojima tu nije bilo mjesta. Drugim riječima, htio sam podvući kako pisac kritike treba dobro razmisliti, dobro ocijeniti kakve će posljedice izazvati i kakav će rezultat postići svojom ocjenom.

Vidimo ujedno, da se kritika ne prima kako treba. Obzirom što se tu radi o piscima, ne možemo tako olako preći preko toga, i smatram da tome problemu trebamo posvetiti veću pažnju. Mnogi od nas misle, naime, da je posve razumljivo ako se kritika primi muški, pošteno i iskreno, onako dobronamjerno kako je i napisana. No kod toga često zaboravljamo da smo i mi sami morali preći dosta dugi put, dok smo se uzdigli do takovog pozitivnog stanovišta — na kome ni danas baš uvijek nismo. Taj problem koji sadrži i određen pedagoški značaj — dužni smo mi, napredni književnici, rješavati mnogo smišljenije nego što smo to činili. Mi smo pozvani da u prvom redu dokazujemo živim primjerom kako se prima i kako se daje kritika te da i drugima pomognemo u tome.

To smo dužni činiti iz dva osnovna razloga. Prvo, jer od toga ovisi pravilan razvoj nas samih i naše književnosti, i, drugo, što je pravilna kritika i samokritika postala važan princip našeg društvenog života. Avangarda naših naroda dala je njome cijelom narodu veoma moćno oružje u izgradnji boljeg života. Mi pisci, dužni smo uočiti taj momenat, dužni smo pomoći ljudima da to oružje što prije usvoje i njime se koriste — dužni smo pomoći našim rukovodstvima u izvršenju toga zadatka. Kritika i samokritika je sastavni dio našeg aktiviteta, metod i stil u radu. Ostvarujući u književnim djelima likove novih ljudi, mi smo dužni da ih naoružamo i tim oružjem, te da tako odgojno djelujemo na generacije koje nastupaju ili već danas učestvuju u životu. A kako ćemo u tome uspjeti, kad ni mi sami ne znamo primati kritiku. Ako pred svakom oštrijom analizom postajemo malograđanski uvrijedljivci, temperamentni brbljavci i tome slično, mi ne možemo ispuniti svoj zadatak.

A sada vratimo se kritici. Na kakvom god primjeru teško je odgajati ljude, na kakvoj god kritici teško je naviknut ljude da je primaju.

Kroz nekoliko dana bilježit ćemo stogodišnjicu smrti V. G. Bjelinskog. Taj divan i plemenit čovjek, taj »bijesni Visarion« znao bi često govoriti:

»Ja sam književnik... ruska književnost je moj život i moja krv.«

U svijetlu te ljubavi i tog intenzivnog suosjećanja s književnošću, nama će biti razumljiv onaj dirljivi zanos kojim je Bjelinski pozdravljao svakog novog pjesnika, svako novo književno djelo. Turgenjev, Gončarov, Njekrasov i drugi njegovi savremenici potvrđuju kako je blagotvoran utjecaj na njih vršio V. G. Bjelinski.

No, sjetimo se i Gorkog. Koliko ljubavi, koliko pažnje iskazivao je M. Gorki, književnim početnicima i ljudima pera uopšte. Čitavu generaciju mladih pisaca uveo je u rusku književnost, a na njegovom radu, na njegovim riječima i djelima, odgajali su se napredni pisci daleko preko granica njegove domovine.

Tako su postupali veliki pisci, veliki ljudi. Tako su radili oni koji su u svome djelovanju bili nadahnuti ljubavlju za čovjeka, čitaoca i pisca, ljubavlju za napredak i razvitak narodne književnosti. Nema nikakve sumnje, bez te žive i neposredne ljubavi, nema i ne može biti valjane kritike. Principijelnost, dosljednost i naučni metod u radu pisca kritičara dobivaju pun smisao i svoju svrsishodnost tek u sklopu ovih plemenitih osjećaja.

Zadržimo se samo na nekim pošljednjim ocjenama.

Drug Vicko Raspor dao je u četvrtom broju »Književnih novina« bilješku o zborniku »Na pruzi«.

To zaista nije knjiga visoke proze, ni visoke poezije. No, ipak, u toj knjizi imade mnogo više vrijednog i pozitivnog, nego što je to uspio zapaziti pisac ove bilješke. Ako pisci nisu uspjeli da u potpunosti izraze svoju radost, ako nisu uspjeli u potpunosti književno oblikovati naše divne omladince — zar je to dovoljno da se skoro u čitavoj kritici neprestano pominje kako ti književni radovi nisu uspjeli, kako su upitnici ostali otvoreni, problemi neuočeni, likovi netipični itd., da opća ocjena bude kako je almanah »Na pruzi« razočarao čitaoce? Nekoliko uobičajenih fraza na kraju te kritike (uostalom također netačnih) o tome kako su autori »pokazali inicijativu« — ne mijenja bitno i ne spašava tu lošu kritiku. Drug Vicko Raspor zaboravio je učiniti još jednu važnu stvar. Zaboravio je analizirati imena koja se javljaju u tom zborniku.

Ili — što da kažemo o poraznoj i neodgovornoj kritici J. Barkovića o romanu Ervina Šinka »14 dana« u časopisu »Djelo«?

Ili — što da kažemo o kritici Marijana Jurkovića o almanahu »Ostvarenja«, koja je štampana u drugom broju »Književnih novina« pod naslovom »Ostvarenja« jednog anonimnog uredničkog odbora«?

Drug Marijan Jurković, ocjenjujući almanah »Ostvarenja«, punim je pravom ukazao na brojne nedostatke te knjige. On je pravilno potcrtao neodgovornost i besprincipijelan stav redakcije u odabiranju štampanog materijala. Za sve ovo, on je imao dovoljno građe u toj knjizi i mogao je ozbiljno i drugarski razmotriti »Ostvarenja» — što je on u velikoj mjeri i učinio u jednom djelu kritike.

Ali nije u cijeloj kritici ostao na toj visini. On je usput pomenuo niz pisaca, o kojima je u nekoliko riječi dao nedovoljno obrazložene ocjene.

Nabrajajući pisce u nekoliko rečenica, on je pogrešio, kao što su na toj liniji pogrešili mnogi prije njega, pišući sličnim stilom.

U prvom broju »Književnih novina« pišući o »Lirskom dnevniku« Cvite Fiskovića, Radovan Zogović je pokazao kako se može i kako treba nepoštedno i oštro napadati »naturalističko-egzistencijalistički košmar«, a da kod toga ne obeshrabri čovjeka, ne povredi pisca za koga je ubeđen da nije neprijatelj napredne stvarnosti i napredne književnosti.

U sklopu ovih pitanja postoji još jedan veoma ozbiljan problem koji nas upućuje da pažljivo pišemo kritike.

Mi s pravom ukazujemo našim piscima i umjetnicima na štetnost ropskog i nekritičnog podražavanja dekadentno-formalističkim pojavama umiruće buržoaske kulture, koja se uprošćeno naziva zapadnom kulturom, i tražimo da izražavaju ono što je osobeno za našu društvenu stvarnost, što daje obilježje našim nacionalnim kulturama. Utoliko je važnije isticati prave vrijednosti naše književne i kulturne tradicije i — još više — vrijednosti koje već postoje u našoj savremenoj književnosti i kulturi. Razumije se da je neophodno udarati po pojavama tuđim našoj novoj narodnoj kulturi, štetnim po nju, ali isto tako i bilježiti zdrave pojave i uspjehe u našoj novoj književnosti.

Naš je narod, kao i ostali slobodni slobodoljubivi narodi, u vrlo teškoj borbi, i jasno je da u takovoj situaciji kritika treba da bude budan čuvar i da ne dozvoli nikome unositi razdor, kolebljivost, malodušnost, sumnju ili otvoreno neprijateljsko shvatanje u naš javni život. U tome neka se naša kritika u potpunosti osloni na riječi Bjelinskog koje je uputio Gogolju u onom klasičnom pismu u kome, govoreći među ostalim o sudu javnosti i publike, kaže »...i zato je uvijek spremna da oprosti piscu slabu knjigu, ali mu nikad neće oprostiti štetnu knjigu.«

MEĐU NJIMA

Diskusija o knjizi Sejersa i Kana »Velika zavera protiv Rusije«

Knjiga dvojice Amerikanaca M. Sejersa i A. Kana »Velika zavera protiv Rusije«, koja je dosad prevedena na čitav niz jezika, predmet je velikog interesovanja u svima zapadnim zemljama zbog razotkrivanja planova evropskih i američkih imperijalista protiv Rusije od 1917 godine do najnovijeg vremena. Nedavno je društvo »Francuska—SSSR« organizovalo na Sorboni diskusiju o toj knjizi. Bilo je prisutno oko 3000 ljudi, među kojima mnogi diplomati, politički i kulturni radnici Francuske. Diskusijom je rukovodio pretsednik Nacionalne federacije francuske štampe profesor Alber Baje. Govorili su general Peti, urednik lista »Aksion« Ledik i poznati novinar Vurmser. Svi su oni naglasili, da imperijalistička borba protiv Sovjetskog Saveza, koju su opisali u svojoj knjizi Sejers i Kan, nije završena i da je danas uzela surove oblike. Čitava sala burno je pozdravila bivšeg šefa francuske misije za repatrijaciju u SSSR Markjea kada se pojavio u prezidijumu. Kao što je poznato, francuska vlada smenila je nedavno Markjea, koji nije pristao da koristi svoj položaj u SSSR za klevetanje Sovjetskog Saveza.

OSVRTI NA KNJIGE

„Pred spomenikom"

od Zvonimira Šubića

Novo delo Zvonimira Šubića — pisca knjiga »Fazlića potok«, »Heroji u papučama« i »Kaljuga« — pod naslovom »Pred spomenikom«, sadrži dvadesetak pripovedaka, crtica i skica, tematski vezanih za Bosnu, u kojima se prikazuju razna istoriska razdoblja, razne društvene sredine, razni socijalni i psihološki problemi, čak razni pripovedački motivi, koji zahtevaju posebne načine pristupanja i posebne načine obrade zahvaćenog gradiva. Osećajući i sam unutrašnju nejedinstvenost svoga novog dela, pisac ga je, po nuždi, podelio u tri odeljka: u prva dva okupio je svoje razasute predratne pripovetke i crtice, u trećem svoj pripovedački rad iz perioda rata i po oslobođenju.

U svojim predratnim pripovetkama crticama i feljtonima Zvonimir Šubić tretira uglavnom **konvencionalne** društvene motive i stereotipne folklorno-regionalne sižeje. Izvlačeći iz životne stvarnosti samo one činjenice i odnose koji omogućuju, u bilo kom vidu, stvaranje feljtonski žive i zanimljive fabule, pisac ostaje poglavito na površini stvari, dohvata većinom prividne socijalne probleme i rešava uglavnom izveštale psihološke zaplete. Čak i tamo gde, po izuzetku, uspe da se otme knjiškoj naraciji i da obuhvati stvarniju problematiku, kao u priči po kojoj je cela zbirka dobila ime, njemu ne polazi za rukom da za uočene i postavljene probleme nađe takve konkretno zamišljene ličnosti, situacije i zaplete, koji bi tu problematiku istinito obrazložili i reljefno osvetlili. I baš zato što čitav niz životnih podataka, dobro uočenih u našoj stvarnosti, nije uklopljen u šire i složenije zahvaćene celine, što nije dovoljno organski srastao s onim što pisac nastoji da razvije i obrazloži, da nametne kao svoju koncepciju, ti se istiniti detalji, i inače dati u rudimentarnom obliku, često osećaju kao naturalistički ili dekorativno-folklorni balast u pripovedačkom tkivu.

Pisana živim i sočnim »narodskim« jezikom, elementarnim i po kvalitetu i po formi, i data u sugestivnoj narativnoj boji, po uzoru i šablonu »bosanskog regionalizma«, predratna pripovedanja Zvonimira Šubića, ostvarena u sitnorealističkom književnom slogu, kakav je nekad favorizirao i veštački stvarao Žika Miličević, daju nedovoljnu, nevernu, ponekad čak i izopačenu sliku naših naravi, naših problema i naše stvarnosti između dva rata.

U trećem odeljku knjige Šubić je sakupio svoje pripovetke i skice sa tematikom iz oslobodilačkog rata. Književnost pripovedačkog postupka Zvonimira Šubića tu se, više još no u pripovetkama iz prvih odeljaka, obelodanila u svoj svojoj stvaralačkoj iluzornosti: ona se ispoljila i u stavu prema životu, u kome ima mnogo brižljivosti oko nevažnih pojedinosti a malo razumevanja za bitne, često teško uočljive tokove; i u izboru tema, koje se vrte oko stereotipno konstruisanih, otrcanih motiva; i u načinu psihološke analize junaka oslobodilačke epopeje, kojima se pripisuju i sasvim konvencionalna, ponekad prazna i lažna stremljenja.

Sem toga, kada se ove pripovetke i skice iz rata za oslobođenje pogledaju kao celina, iz njih se može steći nepravilan utisak kao da su okupatora u Bosni pomagali samo ustaše i da je skoro isključivo stradao srpski narod. O četničkoj saradnji s okupatorom, o njihovom bratimljenju s ustaškim koljačima, o njihovim zločinima nad nevinim narodom, o stradanju hrvatskih i muslimanskih sela pisac uglavnom govori samo u opštim frazama, i to uzgred i kao protiv svoje volje.

Knjiga pripovedaka »Pred spomenikom«, knjiga sa tako različitim temama i motivima a sa uvek istim stavom pisca prema različitim životnim i književnim materijama, jasno je pokazala da se naša nova stvarnost — prožeta herojskim pregalaštvom novih ljudi, koji se u toj stvarnosti kuju — ne može umetnički istinito i nadahnuto odraziti po uzoru na stare i već izanđale klišeje, kakve je upotrebljavala i zloupotrebljavala naša sitno tj. pseudo-realistička pripovetka u periodu između dva rata.

E. F.

Zbirka nesavremene poezije

Zbirka stihova Radoja Radovanovića »I vekovima tako...«, objavljivanih većim delom u beogradskom nedeljnom listu »Republika« i štampanih krajem prošle godine u piščevom izdanju, duguje svoj naslov jednom stihu iz Radovanovićeve pesme, u kojoj se vešala petorice ljudi, obešenih na Terazijama u leto 1941 godine, pretstavljaju kao simbol »pet šetalica ogromnog, večnog, rodnog časovnika«, koji »vekovima otkucava jade i koji nikad nije stao.« Ta vešala škripala su, »škripala tako, i vekovima tako«, i Radovanović ih vidi (u jednoj drugoj pesmi), kako »odasvud niču u zemlji«, kako »svuda i na sve strane visoko stoje«. Taj lajtmotiv »petstogodišnjeg umiranja« jednog naroda, kako je Radovanović nazvao čitav jedan ciklus svojih pesama, provlači se kroz celu ovu zbirku, u kojoj su ljudi naših naroda pretstavljeni tako da liče na krotke i bezazlene ovce, koje bez roptanja izlažu svoje grlo nožu, kao stado koje ne zna drugo do da svojim telima suprotstavi »bedem živi« napadačima. I posle tolikih vekova »umiranja« i »golgote«, kroz koje je Radovanović u stihovima proveo tako čitav narod, on, u jednoj pesmi datiranoj oktobra 1946, znači u naše dane, kada se sa usta naših ljudi svuda čuje britka reč nadahnuta borbenim i stvaralačkim duhom, još uvek ponavlja svoj plačevni refren (inspirisan, valjda, Trstom i Juliskom Krajinom): »I opet nepravda nova ...I dokle? O, dokle tako? Kome smo naneli bola?.. Da li smo ikome krivi?«

Ovi bolećivi stihovi dobijaju svoju otužno sentimentalnu i starinsku, reklo bi se staračku intonaciju (što začuđava kad je reč o jednom mladom čoveku), još i stoga što su pisani, u formalnom pogledu, na kalup pesama Vojislava Ilića (šesnaesterački stih), Šantića, i drugih starijih pesnika, ali bez njihovog nacionalnog patosa i pesničke sadržine. U tim stihovima, ispunjenim konvencionalnim obrtima, siromašnim slikama i neveštim rimama, poezije ima vrlo malo. Mi ih ovde spominjemo kao dosta neuobičajen anahronizam, kao primer u književnosti, danas kod nas sasvim redak malograđanskog pogleda na svet i reagovanja na događaje. To su jevtini izlivi, sračunati da izmame suzu »osetljivim« dušama, koje su tokom četiri godine rata »potresali« prizori strahota i patnji a da, sred revolucionarnih promena koje su se zbivale, nisu shvatali smisao zbivanja niti osećali herojski sadržaj oslobodilačke borbe.

Z. M.

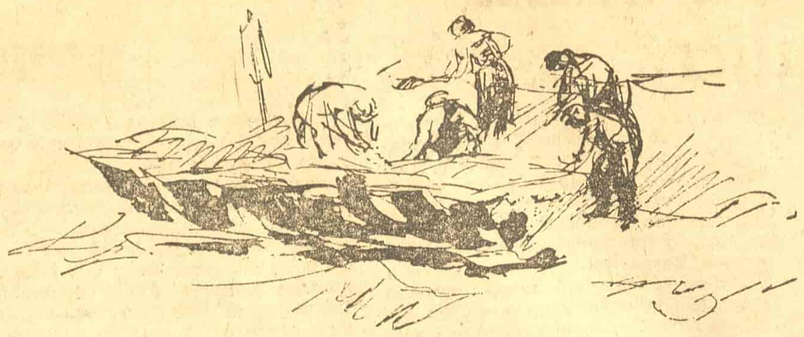

Skica Ivanke Lukić

Rad na rečniku savremenog srpskohrvatskog književnog jezika

Među mnogim nasleđenim praznina ma naše književnosti i kulture, nedostatak rečnika savremenog srpskohrvatskog književnog jezika svakako je jedna od veoma osetnih. Debar naučni rečnik ne samo da sumira bogatstvo jednog jezika u određenom vremenu, već isto tako — što je još važnije — on živim primerima reči i izraza na svoj način osvetljava dublju istorisku prošlost te ljuske zajednice, fiksira nivo njenog društvenog i kulturnog razvitka, utvrđuje zakone po kojima se jezik dotad u njoj razvijao i ukazuje na pravac po kome se valja dalje upravljati. Uz to, što je od osobitog značaja za naše narode, dobar rečnik potpomaže ujedinjavanje širokih narodnih masa izgradnjom zajedničkog sredstva sporazumevanja, omogućava prenošenje iskustava iz jednog kraja na celu zajednicu, olakšava manje pismenim, a naročito u proizvodnji mnogo zaposlenim ljudima, da se brže kulturno izdignu i svestranije izgrade.

A jednog tako moćnog sredstva naši narodi su zasad lišeni. Mi smo prinuđeni da se i danas služimo rečnikom iz 1818 (odnosno njegovim drugim izdanjem iz 1852), kada je u poluslobodnoj Srbiji nepismenost bila nešto niža ispod stoprocentne i kada se u porobljenoj Hrvatskoj moglo učiti samo na tuđem jeziku (latinskom, nemačkom, mađarskom). Razume se, ovim ni najmanje ne želimo umanjiti istoriski značaj i epohalnu vrednost Vukovog dela. Njegov »Srpski rječnik« je temelj našeg književnog jezika, a u svom rodu, po mnogim osobenostima, on je jedinstveno delo svetske literature.

Pa ipak, po zakonu razvitka jednog jezika, Vukov rečnik iz 1818 davno je već zastareo. Njegove nedovoljnosti bio je svestan i sam Vuk, koji je više puta izjavljivao da bi mogao, ponavljajući isti posao pod povoljnijim uslovima, sastaviti dvaput opsežnije delo. A posle Vuka potrebu za bogatijim, savremenijim i svestranijim rečnikom neprekidno su isticali svi naši naučni i književni radnici.

Pitanje daljeg razrađivanja i sumiranja našeg jezičnog bogatstva ozbiljno je počeo da rešava još 1880 Đura Daničić, kada je, te godine, u izdanju Jugoslovenske akademije znanosti i umetnosti u Zagrebu počeo da priprema i objavljuje »Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika«. Ali, ovo široko zasnovano, monumentalno delo, Daničić je zamislio samo kao zbornik celokupnog jezičkog nasleđa, kao rečnik istoriskog srpskohrvatskog jezika, i to »onoga koji je književnom jeziku kao osnovica ili još najviše kao početak služio«. Dakle, pitanju se prišlo iz osnova, ali se ono rešavalo upola. Drugi deo problema primila je na sebe Srpska akademija nauka, kada je 1888, na predlog Stojana Novakovića, rešila da izda rečnik tadašnjeg »savremenog književnog, prosvetnog i poslovnog jezika«. Tu nameru beogradska Akademija je počela i da ostvaruje 1893, poveriv̌i posao odboru u koji su ušli: Stojan Novaković, M. Đ. Milićević, P. P. Đorđević, Sv. Vulović, Lj. Kovačević, Lj. Stojanović i Lj. Jovanović, — najodabranija grupa slavista, filologa i istoričara.

Hrvatski naučnici, pod vođstvom Daničića, Budmana i Maretića, dugo su, iz godine u godinu, uspešno obavljali svoj zadatak, objavivši do 1914 deset svezaka rečnika (6544 stranice).

Srpski akademici za dvadeset godina upornog rada bili su prikupili, ispisali i uazbučili 1,381.944 listića. U odnosu na Vukov rečnik, koji ima oko 45.000 reči u oba dijalekta zajedno, ovo je nesumnjivo izvanredno veliki napredak. Uređivački odbor je nameravao da odmah pristupi i objavljivanju prvih svezaka, te je, toga radi, otštampao decembra 1913 ogledni tabak i razaslao ga ustanovama i javnim radnicima na mišljenje. Prvi svetski rat je, međutim, omeo ostvarenje i ovog dragocenog dela, a u toku njegovog trajanja nestalo je vrednih pregalaca na sastavljanju novog rečnika.

Za vreme kraljevine Jugoslavije rad na rečniku, kao uostalom i po mnogim drugim naučnim i književnim granama, omaknuo je stranputicom. Posle smrti Maretićeve u zagrebačkoj Akademiji rad na rečniku onemogućili su frankovačko-šovinistički elementi, koji su bili zavladali ovom najvišom hrvatskom ustanovom, a u beogradskoj se, sudeći bar po njenim izveštajima i državnim budžetima, sve od 1920 do 1941 neprestano tobož radilo, ponešto i obećavalo, ali rezultati su iz godine u godinu omanjivali...

Narodnooslobodilačka borba i iz osnova izmenjeni društveni odnosi u našoj zemlji osvetljavaju danas i ovaj problem tražeći hitno njegovo rešenje.

Od Vuka i Daničića pa do danas naš jezik se silno obogatio, stvorio nove izraze za nove pojmove i silne mogućnosti za dalji i širi i dublji razvoj. Milioni poljoprivrednika, fabričkih radnika, đaka, umetnika i naučnika naše zemlje ne samo da se upoznavaju sa svetskim kulturnim tekovinama, već opštećovečanskoj kulturi daju i svoj doprinos. Naša zemlja, kao moćna kompaktna zajednica staje, s najodabranijim, na branik opšteg napretka i ljudskog dostojanstva. Zbog svega toga, za procvat naše kulture, za dublju sadržajnost našeg života i jačanje borbene stvaralačke sposobnosti naših naroda mora se obezbediti svako potrebno sredstvo. Jedno od tih je i rečnik savremenog književnog jezika.

Kako je izdavanje istoriskog rečnika Jugoslovenske akademije prekinuto davno pre rata (na 51 svesci), pa ni do danas nije, na žalost, nastavljeno, to se pored njegovog dovršenja kao neophodna potreba postavlja pokretanje i rečnika savremenog srpskohrvatskog jezika.

Srpska akademija nauka dala je obećanje i obavezu da će u toku prvog Petogodišnjeg plana okončati delo zasnovano još 1893. Za taj posao njoj su date sve materijalne mogućnosti, a među svojim kadrovima ona ima dovoljan broj stručnih i tehničkih radnika. Uspešnim obavljanjem ovog poduhvata, Srpska akademija nauka daće svoj prvi krupan doprinos pobedonosnoj borbi naših naroda.

M. PANIĆ-SUREP

IZ SUSEDNIH ZEMALJA

KULTURNI PREPOROD NOVE ALBANIJE

Posle tri godine razvitka u slobodnoj i nezavisnoj zemlji, albanski narod je u 1948 godinu stupio s pozitivnim kulturnim bilansom i sa izvanrednim perspektivama za dalji razvitak. Pre narodnooslobodilačke borbe kultura i umetnost bili su nepristupačni ogromnoj većini naroda. Narod je imao svoju patrijarhalnu kulturu, a manjina intelektualaca ulagala je napore da, i pored najvećih teškoća, stvori nacionalnu kulturu. Posle rata stvoreni su uslovi za razvitak narodne kulture. Širom Albanije, čak i po beputnim selima, otvarani su analfabetski tečajevi, čitaonice, biblioteke... Po većim i manjim gradovima osnivaju se amaterska pozorišta, domovi kulture, razne umetničke ustanove, biblioteke i čitaonice. Kroz te ustanove uzdiže se albanski narod i izgrađuje svoju kulturu. U 1947 godini bilo je u Albaniji deset većih biblioteka i 72 pokretne, kojima su se najviše služili radnici po preduzećima. Ali interesovanje narodnih masa za knjigu, kako za domaću tako i za prevedenu, još je u velikoj nesrazmeri prema broju biblioteka.

RAD NA MUZICI

Preko prvih analfabetskih tečajeva, preko knjige, preko kulturne delatnosti narodnih vlasti, široki slojevi albanskog naroda došli su do svesti o postojanju svoje kulture, svoje umetnosti.

Pored knjiga, u narod sve više prodire umetnički obrađena muzika, inspirisana motivima iz narodne prošlosti, motivima iz narodnooslobodilačke borbe i velikih radnih akcija na obnovi i izgradnji zemlje. Nova albanska umetnička muzika postaje sve razumljivija širokim masama, jer nosi elemente života tih masa, daleke i bliske prošlosti, narodnih predanja. U toku narodnooslobodilačke borbe, kao i za vreme ove tri posleratne godine, komponovan je izvestan broj narodnih pesama iz južnih i severnih krajeva Albanije, zatim veći broj pesama iz narodnooslobodilačke borbe i sa motivima rada i obnove. Priređivanjem uspelih i dobro posećenih koncerata, folklornih priredbi i festivala, muzika postaje sve omiljenija. Osnivaju se horovi, horske i instrumentalne grupe, preko kojih se narod neposredno uvodi u muzičku umetnost.

Podizanju muzičke kulture doprineće svakako i umetnička škola, u kojoj se vaspitavaju mladi muzičari; tome koriste i gostovanja muzičara iz prijateljskih zemalja.

OSNIVANJE NARODNOG POZORIŠTA

Naročito poglavlje u stvaranju svoje kulture i njenom prodiranju u narodne mase pretstavlja osnivanje prvog Narodnog pozorišta s profesionalnim glumcima. Pre toga, u Albaniji postojalo je samo nekoliko diletantskih pozorišnih grupa, čije su pretstave uvek bile dobro posećivane, što je najbolji dokaz koliko albanski narod voli živu reč na sceni. Po oslobođenju broj ovih pozorišnih grupa znatno je porastao i kvalitet njihovih pretstava mnogo se popravio. Sada u Albaniji ima osamdeset stalnih amaterskih pozorišnih grupa. U prošloj godini one su priredile 190 pretstava, koje su posetila 85.992 lica. Repertoar ovih pozorišnih grupa sastoji se uglavnom iz prevedenih dela sovjetske i jugoslovenske pozorišne literature. Od jedne od ovih diletantskih grupa organizovano je pravo pozorište s profesionalnim glumcima, sa stalnom zgradom, garderobom, inventarom. To je Narodno pozorište u Tirani. U prošloj godini ono je dalo deset premijera. Na repertoaru zastupljeni su većinom sovjetski, jugoslovenski i francuski pisci. Narodno pozorište znači potstrek mladim albanskim književnicima da se late pisanja pozorišnih komada iz narodne stvarnosti.

ALBANSKA KNJIŽEVNOST

Književnost u Albaniji pre rata i za vreme fašističke okupacije nije imala uslove za pravilan razvoj. Dok su napredni kulturni radnici proganjani, a često morali i emigrirati, rad je omogućavan samo onima koji su izneveravali svoj narod i služili inostranstvu i begovima. Dela takvih pisaca štampana su i proturana u narod, ali ih narod nije ni mogao ni hteo da prihvati. Kroz svoja dela takvi pisci raspirivali su šovinizam, religiozni antagonizam i idealizirali život na selu i u gradu pod uslovima okupacije.

Ali s pojavom radničkog pokreta rađaju se i elementi nove literature, mlade, poletne, bliske narodu. Taj pokret naročito jača, iako pod teškim uslovima, u toku narodnooslobodilačke borbe. Pojavljuju se novi pisci koji oštro napadaju i demaskiraju one koji su svojim perom služili okupatorima i eksploatatorima radnog naroda. Ti novi ljudi stvaraju novu literaturu, stvarniju, istinitiju i bližu narodu.

Po oslobođenju pisci su obrazovali svoju organizaciju i počeli da izdaju književni časopis, koji se ranije zvao »Bota e re« (Novi svet), a kasnije je dobio ime »Literatura jon« (Naša književnost«). Napredni albanski književnici uložili su odmah po oslobođenju najveće napore da književnost postave na zdrave osnove, da je učine zaista narodnom i da otkriju širokim narodnim slojevima nepresušiva blaga koja su vekovima ležala zaboravljena u mraku ropskog života. Pored rada na domaćoj literaturi, albanski književnici posvetili su veliki deo svoje aktivnosti prevodilačkoj literaturi, naročito radu na prevodima iz sovjetske, jugoslovenske i francuske književnosti.

Za vreme narodnooslobodilačke borbe najveći deo dela albanskih književnika štampan je u podliscima organa Komunističke partije i organa Narodne omladine.

Posle rata učinjeni su napori kako bi se narodu pružila knjiga u što većem tiražu. Međutim, izdavačka delatnost, iako je premašila predratni nivo, ni izdaleka još nije u stanju da zadovolji potrebe velikog broja čitalaca, a jedna od smetnji je nedovoljan broj štamparija.

Nova albanska književnost još nema mnogo imena, ali njihov broj stalno raste. To su, među ostalim, pesnici Alek Ćaći, Dimitrije Šuterići, novelista Fatmir Čata, Šefket Musaraj i drugi. Oni su izrasli kroz narodnooslobodilačku borbu, a sada se zalažu da upute albansku književnost pravim putem.

Veliko interesovanje, kako kod albanskih književnika tako i kod najširih čitalačkih slojeva vlada za dela jugoslovenske književnosti, od kojih, međutim, dosad još nije mnogo prevođeno zbog nedostatka dobrih prevodilaca. Prevedene su kraće stvari (pesme, priče ili eseji) poznatih jugoslovenskih književnika, ali sve to nije dovoljno. Sada se ozbiljno radi na tome da se prevođenju dela iz jugoslovenske književnosti pristupi planski.

LJ. S.

SA PRUGE

Skica Ivanke Lukić

KROZ ČASOPISE I LISTOVE

Ivo Andrić o zadacima književnika

Treći broj zagrebačke »Republike« objavio je pjesmu »Pobjeda života« mlade pjesnikinje Vesne Parun, koja je prošle godine bila oštro kritikovana zbog dekadentnih, tmurnih i mutnih stihova koji su dali osnovnu boju njenoj prvoj knjizi. Nova pjesma Vesne Parun svjedoči, kako se čini, da mlada pjesnikinja snagom svog nesumnjivog talenta želi da nadvlada svoje griješke i da pruži proosjećanu realističku sliku naše stvarnosti:

Mirno svanu jutro na obali plavoj,
odmor zavičaja nakon marša kruta.
I skide zemlja svoj krvavi zavoj:
prostirku trave ište rana ljuta.

Pozdrav kovačnici mudroj i velikom kovaču
što noću i danju bdi nad teškim dielom.
Pozdrav rudaru, tkalji i oraču;
trudbeničkom budi pozdrav rodu cijelom!

Život je razvio jedra: ljepša u tišini
barjake ljepote i snage, i ptice vidikom liječu.

Vitki dimnjaci strasni pjevaju u dolini,
procvat budućih dana, i mir, i san, i sreću.

Pred starijim pjesničkim drugovima Vesne Parun i pred kritikom postavlja se zadatak da pjesnikinju potpuno izvuku iz atmosfere nekritičnosti i uzajamnog površnog hvaljenja, čiji je rezultat, nesumnjivo, bilo i objavljivanje njene prve knjige stihova.

Časopis donosi u istom broju tekst govora koji je Ivo Andrić održao na glavnoj godišnjoj skupštini Društva književnika Hrvatske, u Zagrebu. Govoreći o zadacima književnika u ovom vremenu, Ivo Andrić je rekao:

»Mi nismo oni koji načelno delimo svet na Istok i Zapad, kao što ne delimo ni ljude po rasama i verovanjima. Ali u velikom antagonizmu između onih koji hoće da rade u slobodi i bratstvu svih radnih i časnih ljudi i onih koji žele da eksploatišu i konsumiraju u kurjačkom neredu i izolaciji, jugoslovenski književnik bez dvoumljenja zna da je na onoj prvoj strani.

Iz toga proizlaze takođe naše obaveze i naše odgovornosti. Naša društvena shvatanja i naše težnje određuju i naš stav i naš način delanja. Ni objasniti se ne može, a kamoli opravdati, danas, u našim prilikama, pisac koji voljno i svesno, temom i obradom stoji po strani od živog života, daleko od naše ili svetske stvarnosti, koji od književnosti hoće da napravi pusto polje i vežbalište za svoje lične parade i megdane, za bizarne turnire srca i jalove podvige usamljeničke misli. Nikad takvi pisci nisu ostajali u književnosti, danas oni ne mogu ni postojati, i to ne po nekim propisima i nečijim zabranama, nego prosto po logici i stvarnosti, iz koje bi se sami brisali, po sklonostima i shvatanjima današnjeg jugoslovenskog čitaoca. Iz prostog razloga što njihova pojava nema osnova i opravdanja, jer se takvi negativni fenomeni javljaju na kraju društvenih procesa, kao simptomi dotrajavanja i degeneracije, a nikad na početku, kad se gradi i stvara, na pragu novog života.«

U kritičkom dijelu »Republike« o knjizi A. R. Boglića »Deset godina« piše V. Popović. V. Popović ponajprije, izlaže neka objektivistička i kruta gledanja na teoriju književne kritike. »Kritik — a to znači umjetnik-kritik — kad sudi, nije i ne može biti ni oštar ni blag: on je pravedan. On utvrđuje istinu o ljepoti djela« I dalje: »Kritik, ustvari, jednim dijelom konstatira — uz vršenje i drugih funkcija pri ocjenjivanju djela — elemente heterogene i nepomirljive: umjetnički život i ono što nije umjetničko u djelu«. Razumljivo je da, polazeći sa takvih pozicija, Popović ne uspjeva da čitaocu objasni i približi djelo Boglićevo, da ukaže na njegove pozitivne i negativne strane i pored toga što su citati obilni, što ponavlja da je Boglić »darovit« i »bez sumnje darovit«.

Bilješke su i u ovom broju »Republike« oskudne i sive, kao i kod svih ostalih naših književnih časopisa, iako realnost našeg kulturnog života pruža piscima raznolik i obilan materijal.

M. J.

Najnoviji dvobroj časopisa „Novi svet"

Najnoviji dvobroj slovenačkog časopisa »Novi svet« posvećen je dobrim delom sedamdesetogodišnjici Otona Župančića. O životu i delu velikog pesnika objavljeni su prilozi Borisa Ziherla, Miška Kranjca, Juša Kozaka, Ivana Bratka i Mirka Rupela. Časopis donosi i nekoliko Župančićevih prevoda Šeli-a, Gete-a i Hajne-a kao primere Župančićevog ogromnog prevodilačkog rada, koji je, uz njegovo pesničko delo, obogatio i dalje razvio savremeni slovenački književni jezik.

U ovom dvobroju izišao je i prvi deo studije Filipa Kalana »Konture istorije slovenačkog pozorišta.« Ne ulazeći u ocenu izvesnih piščevih zaključaka, smatramo da ova studija po svojim podacima i dokumentima pretstavlja značajan i ozbiljan pokušaj da se prikaže razvitak pozorišne umetnosti kod Slovenaca, od samih početaka u sedamnaestom stoleću, kada su se prvi domaći glumci, recitatori i plesači, većinom odbegli studenti i pitomci jezuitskih seminara obratili narodu na slovenačkom jeziku.

Među književnim prilozima štampana je i pripovetka Vitomila Zupana »Tomaž«. Oko lajtmotiva »Daljina proždire ljude — more ih pokopava«, koji ponavljaju stari tršćanski radnici očekujući sinove-mornare sa dalekih putovanja na tuđim brodovima, autor preko nekoliko maglovitih slika pokušava da izrazi psihologiju tih staraca i sudbinu njihove dece.

Tako jedan otac, u ovoj Zupanovoj pripoveci, na vest o smrti svoga sina kaže: »Moj (sin) mi je obećao cipele, onakve amerikanske, a sad je otišao na dno.« I posle toga otac se »ušmrknuo i pljunuo«

Zupanovo forsirano traženje da grubo naturalistički »osvetli« reakcije slovenačkih ljudi na tragičnu sudbinu njihove dece, ne spasava ni poslednja slika koja govori o Tomažu: on je pobegao u Dalmaciju i docnije postao partizan. Međutim, stari tršćanski radnici, koji su ostali bez dece, nastavljaju i u toku rata da ponavljaju svoj pesimistički lajtmotiv sedeći pod maslinom Dobija se utisak kao da oslobodilačke snage, sinovi tih radnika pa i oni sami, na svom tlu, u toj velikoj borbi nisu uzeli nikakvog učešća.

U ovom dvobroju »Novog sveta«, kao i u većini naših časopisa, nema književne kritike ni beležaka, tako da čitalac ne može dobiti sliku o naporima i ostvarenjima slovenačkih književnika u toku određenog perioda. To treba istaknuti utoliko više što čitaoci iz ostalih naših republika, koji ne mogu da prate čitavu slovenačku književnost, opravdano očekuju da u glavnom slovenačkom književnom časopisu nađu najpotrebnija obaveštenja i osvrte.

R. Nj.

BIBLIOGRAFIJA

G. V. Plehanov (N. Beljtov): **Prilog pitanju o razvitku monističkog pogleda na istoriju.** Izdanje »Kulture«, Beograd, 1948.

Aleksandar Belić: **»Vuk i Daničić«.** Članci i rasprave. U ovoj knjizi sakupljeni su članci, predavanja i govori o Vuku i Daničiću, publikovani od 1933 do 1947 godine. Izdanje »Prosvete«, Beograd 1947.

Cvito Fisković: **»Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku«.** Knjiga o postanku dubrovačkog graditeljstva i radu naših graditelja i klesara na javljenih podataka i građe nađene u Državnom arhivu u Dubrovniku. Izdanje Matice Hrvatske, Zagreb, 1947.

Ivan Cankar »Salica kave« **»Narodna knjižnica«,** izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb, 1948.

V. G. Koroljenko: **»Suma šumi«.** Narodna knjižnica, izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb, 1948.

N. V. Gogolj: **»Kabanica«,** Narodna knjižnica, izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske Zagreb, 1948.

I. S. Turgenjev: **»Pjevači«.** Narodna knjižnica, izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb, 1948.

Slavko Kolar: **Služba za čast.** Narodna knjižnica, izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb 1948.

Odabrane narodne pripovetke. Odabrao M. Panić — Surep. Izdanje »Novo pokolenje«, Beograd, 1948.

Radu Flora: **»Drum prin naopte si prin zi«,** zbirka pesama, izdanje Rumunskog kulturnog saveza, Vršac, 1947.

Jon Balan: **»Contecul satuluf men«.** zbirka pesama, izdanje Rumunskog kulturnog saveza, Vršac, 1947.

Mihael Avramenscu: **»In zori«,** zbirka pesama, izdanje Rumunskog kulturnog saveza, Vršac, 1947.

M. N. Skatkin: **»Metodika prirodnih nauka«.** Preveo s ruskog Radovan Teodosić. Knjiga je namenjena učiteljima osnovnih škola i učenicima učiteljskih škola, a napisana je prema novom sovjetskom programu iz metodike prirodnih nauka. Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948.

MOKRANJAC STEVAN: Peta rukovet (Iz moje domovine). Redakcija Muzikološkog instituta Muzičke akademije u Beogradu. Pripremio za štampu Kosta P. Manojlović. Izdanje i štampa »Prosveta«, Izdavačko preduzeće Srbije, Beograd 1947

FAKIN ALBIN: Škola za klavirsku harmoniku, II sveska. Izdanje i štampa »Prosveta«, izdavačko preduzeće Srbije, Beograd 1947.

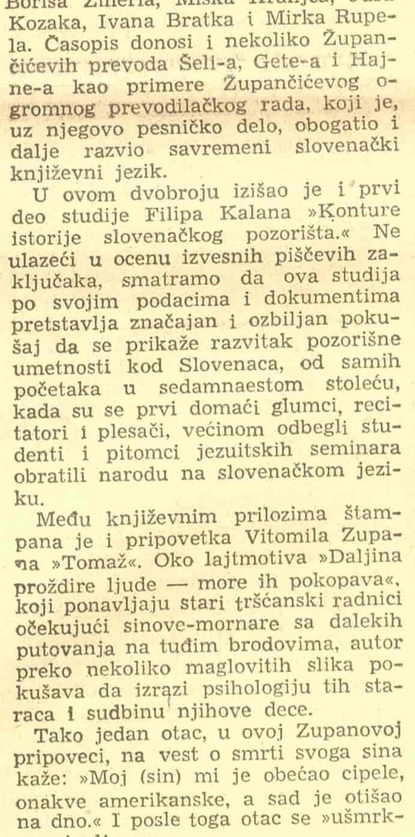

Ruska balerina

Crtež Ljubice Sokić

UREDNICI:
Jovan Popović i Milan Dedinac

PRETPLATA NA »KNJIŽEVNE NOVINE«
Za našu zemlju: na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Broj čekovnog računa 1-9060049 Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska, broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.